

Τὸ *Θέατρον Βασιλικὸν* τοῦ Καισαρίου Δαπόντε στὸν κώδ. Βατοπαιδίου 259

Ὁ Καισάριος Δαπόντες (1714–84)¹ ἀποτελεῖ μία ἀπὸ τὶς πλέον ἔντονες προσωπικότητες τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ. Ὁ μυθιστορηματικὸς βίος του εἶναι μάλιστα γνωστὸς ὅσο κανενὸς ἄλλου προσώπου τουλάχιστον τοῦ 18ου αἰώνα, ἀπὸ πλῆθος λεπτομερειῶν ποὺ ὁ ἴδιος ἀναφέρει στὰ ἔργα του. Ὁ Δαπόντες εἶναι σημαντικὴ προσωπικότητα γιὰ δύο βασικοὺς λόγους: γιὰ τὸν περιπετειώδη βίον του ἀλλὰ καὶ γιὰ τοὺς χιλιάδες στίχους ποὺ συνέθεσε.

Ὡς πρὸς τὸν βίον του, ὁ Σκοπελίτης Δαπόντες ἀποτελεῖ χαρακτηριστικὸ τύπο τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ –μάλιστα ἀκραῖο–, ποὺ ἐνεργεῖ καὶ κινεῖται μὲ δυναμισμὸ στὸν χῶρο τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τῆς ἐλληνικῆς Ἀνατολῆς –κυρίως στὴ Μολδοβλαχία, τὴν Κωνσταντινούπολη καὶ τὸν νησιωτικὸ χῶρο–, διαθέτοντας καλὴ παιδεία καὶ ἐκμεταλλευσόμενος σχέσεις μὲ τὴν πολιτικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ ἐξουσία, ἀλλὰ καὶ μετέχοντας σὲ συνωμοσίες πρὸς ἴδιον ὄφελος, οἱ ὁποῖες ὅμως τοῦ κόστισαν ἀρκετοὺς μῆνες στὶς φυλακὲς τῆς Κωνσταντινούπολης. Μετὰ τὴν ἀποφυλάκιση καὶ τὶς περιπέτειες τῆς οἰκογένειάς του (θάνατος τέκνου καὶ συζύγου), ἀλλάξε ζωὴ, ἐκάρη μοναχὸς καὶ ἐμόνασε στὸ Ἅγιον Ὅρος, ἀλλὰ δεν ἀπομονώθηκε, παρὰ συνέχισε τὴν ἐνεργὸν του δράση, πλέον ὅμως γιὰ τὶς ἀνάγκες τοῦ μοναστηριοῦ του. Ὡς πρὸς τὰ στιχουργηματικά του ἔργα, ἀρκετὰ ἐξέδωσε ὁ ἴδιος, ἀλλὰ ἐκδόθηκαν

1 Ἀναλυτικὴ βιβλιογραφία γιὰ τὸν Δαπόντε βλ. στὸ Σ.Α. ΠΑΣΧΑΛΙΔΗΣ, *Ἡ αὐτόγραφη νεομαρτυρολογικὴ συλλογὴ τοῦ μοναχοῦ Καισαρίου Δαπόντε (1713–1784). Νεομαρτυρολογικὰ σύμμεικτα Α΄. Θεσσαλονίκη 2012*. Βλ. ἐπίσης Χ. ΚΑΡΑΝΑΣΙΟΣ, *Τὸ ἀγνωστὸ ἔργο τοῦ Καισαρίου Δαπόντε Βρύσις λογικὴ (1778): Ἐπιστολαὶ ἐκ τῆς φυλακῆς καὶ κατὰ τῶν Κολυβάδων. Μεσαιωνικά καὶ Νέα Ἑλληνικά 12 (2016) 255–388 (στὴ σ. 255, ὑποσ. 1, βλ. πρὸ πρόσφατες μελέτες)· Δ.Σ. ΓΕΩΡΓΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Δύο κώδικες τοῦ Καισαρίου Δαπόντε (τῆς συλλογῆς Ε. Κουρίλα) στὴ Βιβλιοθήκη τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων. Ψευδο-(Σ)Φραντζῆς καὶ Ἀνθη Νοητά. Hell 66/2 (2016) 43–56· Ν. ΖΑΜΠΑΚΗ, *Μετρικολογικὰ στὸν Κήπο Χαρίτων τοῦ Καισαρίου Δαπόντε. Μεταπτ. ἐργασία, Τμῆμα Φιλολογίας Πανεπ. Ἰωαννίνων. Ἰωάννινα 2017· Ε. ΚΑΡΑΝΑΣΙΟΥ, Ὁρσκειυτικοὶ διάλογοι σε στίχους τοῦ Καισαρίου Δαπόντε: πρακτικὴ θεολογία καὶ ἀνάδυση τοῦ υποκειμένου. Μεταπτ. ἐργασία Ε.Α.Π. Θεσσαλονίκη 2018· Ι. ΒΙΒΙΛΑΚΗΣ, *Τὸ κήρυγμα ως performance. Αθήνα 2018· C. RAPP, Kaisarios Dapontes (1713–1784): Orthodoxy and Education between Mount Athos and the Danubian Principalities. Analele Putnei 14/1 (2018) 61–80· Konstantinos Dapontes, *Selected Writings. Translated with an Introduction and Notes by E. TSALICOGLOU. Harvard Early Modern and Modern Greek Library. Cambridge Mass. 2019· Χ. ΚΑΡΑΝΑΣΙΟΣ, *Τὸ ἀνέκδοτο στιχούργημα Χριστιανῶν Θυσία καὶ μία μὴ εὐδωθεῖσα ἐκδοσις τοῦ Καισαρίου Δαπόντε, στο Ἰ. Πολέμης / Α. Μπρούζος / Α. Βογιατζόγλου / Δ.Σ. Γεωργακόπουλος (επιμ.), Δῶρα Σεμνά. Τιμητικὸς τόμος γιὰ τὴν καθηγήτρια Μάρθα Καρπόζηλου. Θεσσαλονίκη 2021, 133–150.******

μετὰ θάνατον, ἐνῶ κάποια ἄλλα παραμένουν ἕως σήμερα ἀνέκδοτα.² Ὁ Δαπόντες στοὺς στίχους του εἶναι πληθωρικὰ αὐτοβιογραφικός, ἐπίσης καταγράφει σὲ στίχους ὅ,τι ἀξιοπερίεργο ὑποπίπτει στὴν ἀντίληψή του, ἀλλὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν ἔργων του καλύπτεται ἀπὸ θρησκευτικὰ στιχουργήματα, καὶ μάλιστα κυρίως πρὸς τιμὴν τῆς Θεοτόκου.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸ ζήτημα τῆς «ποιητικότητας» τῶν στίχων τοῦ Δαπόντε, ὁ ἴδιος ὁ Δαπόντες δηλώνει «στιχοποιὸς» καὶ ὄχι ποιητής.³ Πρόθεσή του δὲν ἦταν νὰ ἐκφράσει μὲ περίτεχνο ποιητικὸ τρόπο βαθύτερες σκέψεις καὶ συναισθήματα γιὰ τὴν κοινωνία καὶ τὴ ζωὴ σὲ ἓναν ἀμφιμονοσήμαντο διάλογο μὲ τὴν ἐποχὴ του, ἀλλὰ χρησιμοποίησε τὸν ἀπλὸ δεκαπεντασύλλαβο στίχο καὶ τὴν ὁμοιοκαταληξία, γιὰ νὰ πληροφορήσει τὸ κοινὸ του γιὰ ὅσα τὸν ἐνδιέφεραν. Παρὰ ταῦτα, ὑπάρχουν καὶ πολλοὶ στίχοι του ποὺ θὰ ξεχώριζαν γιὰ τὴν ποιητικότητά τους. Ἡ σύνθεση στιχουργημάτων ἔχει μακρὰ ἱστορία στὴν ἐλληνικὴ κοινωνία, τουλάχιστον ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ ὕστερου Βυζαντίου καὶ ἐξῆς, ὥστε ὁ Δαπόντες, ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτή, δὲν ἀποτελεῖ κάτι νέο. Παρὰ ταῦτα, τὰ αὐτοβιογραφικὰ του στιχουργήματα καθὼς καὶ αὐτὰ ποὺ περιγράφουν ἀξιοπερίεργα πράγματα καὶ γεγονότα, ὅπως καὶ ὁ τεράστιος ὄγκος τῶν στιχουργημάτων του, καθιστοῦν τὸν Δαπόντε μιὰ ἰδιαίτερη περίπτωση στὸν ὥρο τῆς νεοελληνικῆς γραμματείας. Βάσει τοῦ βίου καὶ τῶν ἔργων του, ὁ Δαπόντες ἀποτελεῖ ἓναν μεταβυζαντινὸ Νεοέλληνα: ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά ἐρείδεται στὴ βυζαντινὴ-χριστιανικὴ παράδοση, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὴν ἐπιλογὴ τῆς θεματικῆς του, ἀπὸ τὴν ἄλλη, βάσει τῆς ἐντονῆς κινητικότητάς του καθὼς καὶ τῆς καταγραφῆς αὐτοβιογραφικῶν πληροφοριῶν καὶ ἀξιοπερίεργων πραγμάτων, ἐμφανίζεται ὡς νεωτερικὸς γιὰ τὴν ἐποχὴ του.

² Ἦδη ἔχουμε συγκεντρώσει ὅλες τὶς ἐκδόσεις σὲ ψηφιακὰ ἀντίγραφα, ἐνῶ ἔχουν ἐντοπιστεῖ περισσότεροι ἀπὸ 100 κώδικες μὲ ἔργα του, κάποια ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἔχουν ἀποκτηθῇ σὲ ψηφιακὰ ἀντίγραφα, πρὸς δημιουργία τοῦ *Ἀρχείου Καισαρίου Δαπόντε*. Βλ. καὶ ΚΑΡΑΝΑΣΙΟΣ, Τὸ ἀγνωστο ἔργο τοῦ Καισαρίου Δαπόντε *Βρύσις λογική* (ὁ.π. ὑποσ. 1) 259.

³ Ἔτσι αὐτοχαρακτηρίζεται στὸ αὐτόγραφο ἐπίγραμμα τοῦ «Εἰς τὸν ναὸν [Ἀγ. Νικολάου τῆς Ἱ.Μ. Γρηγορίου Ἀγίου Ὁρους]», στ. 10 (κῶδ. Βατοπ. 1038, φ. 234r, [Diktyon 19182]), βάσει τοῦ ὁποῖου ἡ ἐκδοσις τοῦ ἐπιγράμματος στὸ π. Κ. ΚΑΛΛΙΑΝΟΣ, *Καισαρίου Δαπόντε: Ἐπιγράμματα διάφορα. Πρωτότον* 27 (Ἰαν.–Φεβρ. 1991) 17. Βλ. καὶ ΚΑΡΑΝΑΣΙΟΣ, Τὸ ἀγνωστο ἔργο τοῦ Καισαρίου Δαπόντε *Βρύσις λογική* (ὁ.π. ὑποσ. 1) 355.

1 Τὸ Θέατρον Βασιλικὸν

Ἀνάμεσα στὸ πλῆθος τῶν στιχουργημάτων τοῦ Δαπόντε, εἰδικότερα τῶν θρησκευτικῶν,⁴ συγκαταλέγεται καὶ τὸ *Θέατρον Βασιλικὸν*, τὸ ὁποῖο παρέμεινε ἔως σήμερα ἀνέκδοτο, ὅπως καὶ ὀρισμένα ἄλλα τοῦ Δαπόντε.⁵ Ὁ Δαπόντες, βέβαια, ἀναφέρει σὲ ἐπιστολὴ τοῦ τῆς 25ης Ἀπριλίου 1767 πρὸς τὸν ἡγούμενο τῆς Ι.Μ. Γαλατᾶ Ἰασίου Προκόπιο ὅτι εἶχε στείλει τὸ ἔργο γιὰ τύπωμα, ἀλλὰ προφανῶς ἡ ἔκδοσή του δὲν εὐδοχώθηκε γιὰ ἄγνωστους λόγους.⁶ Τὸ ἔργο, τὸ ὁποῖο κατέχει τὴν τέταρτη σειρὰ στὰ ἔργα τοῦ Δαπόντε (*Τόμος τέταρτος*),⁷ σώζεται σὲ τρία ἀγιορειτικά χειρόγραφα: τὸν κώδ. 259 τῆς Ι.Μ.Μ. Βατοπαιδίου (Diktyon 18403), τὸν κώδ. 258 τῆς Ι.Μ. Ξηροποτάμου (Diktyon 30811) καὶ τὸν κώδ. 84 τῆς Ι.Μ. Ξενοφώντος (Diktyon 30373). Ὁ κώδ. Ξηροπ. 258 εἶναι μὲν αὐτόγραφο τοῦ Δαπόντε, ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ παραδίδει τὸ τελικὸ «καθαρὸ» κείμενο τοῦ ἔργου, τὸ ὁποῖο παραδίδεται ἀπὸ τὸν κώδ. Βατοπ. 259, ὁ ὁποῖος μὲ βεβαιότητα εἶχε ἐλεγχθῇ ἀπὸ τὸν Δαπόντε – ἡ «Εἰδησις» (χωρὶς νὰ ἀναγράφεται ἡ λέξη) στὸ τέλος τοῦ χειρογράφου προέρχεται ἀπὸ τὸ χέρι του–, ἐνῶ ὁ κώδ. Ξενοφ. 84 εἶναι ἀπόγραφο. Τὸ ἔργο, συμπεριλαμβανομένων τῆς προσφωνηματικῆς ἐπιστολῆς (σὲ στίχους) στὴν ἀρχὴ καὶ τεσσάρων ἀρχικῶν ἐπιγραμματίων, περιέχει 21 ἐπὶ μέρους θρησκευτικὰ στιχουργήματα (δὲν

4 Γιὰ τὸ θρησκευτικὸ στιχούργημα δὲν ὑπάρχει συστηματικὴ ἔρευνα, ἐκδόσεις ἢ συνθετικὴ μελέτη.

5 Μιὰ πρώτη μεταγραφὴ τοῦ ἔργου ἐγίνε ἀπὸ τὴν Ε. ΠΑΡΟΥΤΗ, *Τὸ Θέατρον Βασιλικὸν* τοῦ Kaisaríou Dapónte. Διπλωματικὴ ἔκδοση τοῦ χειρογράφου 259 τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Βατοπαιδίου. Τ. Α'–Β'. Πανεπιστήμιο Κύπρου, Τμῆμα Βυζαντινῶν καὶ Νεοελληνικῶν Σπουδῶν. Λευκωσία 2020, ἐνῶ πρόκειται νὰ ἀκολουθήσει μὲ τὴ συνεργασία μας κριτικὴ ἔκδοση τοῦ ἔργου, μὲ τὰ ἀπαραίτητα προλεγόμενα. – Γιὰ τὸ ἔργο βλ. καὶ Δαπόντες, Δακικαὶ Ἐφημερίδες. *Éphémérides Daces ou chronique de la guerre de quatre ans (1736–1739)*, par Constantin Dapontès. Publiée, traduite et annotée par É. LEGRAND. Τόμ. 3, Παρίσι 1888, LXXV, ἀρ. 20.

6 Βλ. Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ–ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Καيسάριος Δαπόντες καὶ ὁ ἐκδότης τοῦ «Καθρέπτου Γυναικῶν»*. *Λαογραφία* 1 (1909) 582–584. Ἡ ἔκδοση τῆς ἐπιστολῆς βάσει τοῦ λανθάνοντος κώδ. 32 τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ζωγραφείου Γυμνασίου.

7 1. Ἐξήγησις τῆς θείας λειτουργίας, 2. Ἐγκόλλιον Λογικόν, 3. Ρόδον τὸ Ἀμάραντον, 4. Θέατρον Βασιλικόν, 5. Τράπεζα Πνευματικῆ, 6. Μαργαρίται τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν, 7. Χρηστοθήεια, 8. Ἀνθη Νοητά, 9. Κῆπος Χαρίτων, 10. Καθρέπτῃς Γυναικῶν, 11. Φανάρι Γυναικῶν, 12. Βίβλος Βασιλειῶν, 13. Περὶ ὑπερφηανείας καὶ ματαιότητος, 14. Πατερικὸν ἀγίου Γρηγορίου τοῦ Διαλόγου, 15. Λόγοι πανηγυρικοί, 16. Γεωγραφικὴ Ἱστορία, 17. Ἀνθολογία πανηγυρικῶν λόγων, 18. Δῶρα Λογικά (λανθάνον)· βλ. ΔΑΠΟΝΤΕΣ, Δακικαὶ Ἐφημερίδες. Τ. 3, LXXIV. Στὴν «Εἰδησιν» τοῦ αὐτογράφου κώδ. Ξηροπ. 253, φ. 332r, ὁ Δαπόντες ἀναφέρει καὶ τὸ ἄγνωστο ἀπὸ χειρόγραφα ἢ ἐκδόσεις Χρυσῆ Ἱστορία, ἐνῶ δὲν ἀναφέρει τὰ ἔργα τοῦ Βρύσις Λογικὴ καὶ Χριστιανῶν Θυσία, δηλώνει ὁμως ὅτι ἔχει συνθέσει καὶ μερικὰ ἄλλα μου βιβλία, ἐκ τῶν ρηθέντων τούτων βιβλίων μου ἀπανθίσματα.

υπολογίζονται τὰ Ἐγκώμια καὶ ὁ Κανὼν γιὰ τὴ Θεοτόκο, καθὼς καὶ ὁ Λόγος γιὰ τὸν Κωνσταντῖνο Θ' Μονομάχο στὸ τέλος), σὲ 7.876 στίχους συνολικά.

Τὸ *Θέατρον Βασιλικόν* γράφτηκε ὅπωςδήποτε μετὰ τὴν ἀποφυλάκιση τοῦ Δαπόντε (27 Νοεμ. 1748),⁸ καθὼς ὁ ἴδιος ἀναφέρει: *Ἐνα στὸ μέσον φέρνω σας, ἔνα σὰς διηγοῦμαι, | τοῦτο ὅπου στὴν φυλακὴν ὄντας ἐδῶ θυμοῦμαι.*⁹ Ὑποθέτουμε ἐπίσης ὅτι γράφτηκε μετὰ τὴν κουρὰ τοῦ Δαπόντε (28 Ὀκτ. 1753), ἀφοῦ ξεπέρασε τὶς προσωπικὲς περιπέτειες τῆς φυλάκισης καὶ τοῦ θανάτου θυγατέρας καὶ συζύγου.¹⁰ Οἱ Ἀρκάδιος-Εὐστρατιάδης δέχονται ὡς πιθανὸν χρόνον συγγραφῆς τὸ 1767 (στὸν κατάλογο τὸ ἔτος σὲ παρένθεση). Τὸ ἔτος αὐτὸ –*αψξζ' αὐγούστῳ* (Βατοπ. 259, 151r)– ἀναγράφεται στὸ τέλος τῆς προσφώνησης πρὸς τὴ Θεοτόκο στὸ ἔργο *Ἐγκόλπιον Λογικόν*, πού περιέχεται στὸν Βατοπ. 259 ὡς β' μέρος, μετὰ τὸ *Θέατρον Βασιλικόν* (α' μέρος). Ὡς γνωστὸν, τὸ *Ἐγκόλπιον Λογικόν* τυπώθηκε τὸ 1770, ἀλλὰ ἡ ἴδια ἡ ἔκδοσις φέρει τὴ χρονολογικὴ ἔνδειξη 1767 μετὰ τὴν προσφώνηση πρὸς τὴ Θεοτόκο. Οἱ διαφορὲς ἐντύπου καὶ χειρογράφου εἶναι μηδαμινές, ἀλλὰ τὸ χειρόγραφο δὲν περιέχει τὸν τόπο-χρόνον τῆς ἔκδοσης, ὥστε ἡ ἔνδειξη 1767 πιθανότατα εἶναι πραγματικὴ καὶ δὲν προέρχεται ἀπὸ ἀντιγραφή. Αὐτὸ ὅμως ἰσχύει γιὰ τὸ β' μέρος τοῦ σημερινοῦ κώδ. Βατοπ. 259 (*Ἐγκόλπιον Λογικόν*), ἀλλὰ ὄχι ὅπωςδήποτε γιὰ τὸ α' μέρος (*Θέατρον Βασιλικόν*). Τὰ δύο μέρη δηλαδὴ πιθανὸν συσταχθῆκαν ἀργότερα (19ος αἰ.), καθὼς φέρουν ἰδιαίτερη ἀρχικὴ σελιδαρίθμηση, ὥστε ἀρχικῶς ἴσως ἀποτελοῦσαν ἰδιαίτερα σώματα. Στοιχεῖα γιὰ τὸν χρόνον συγγραφῆς ἀντλοῦνται ἀπὸ τὸν αὐτόγραφο κώδ. Ξηροποτάμου 253, πού περιέχει τὸ ἔργο τοῦ Δαπόντε *Φανάρι Γυναικῶν*. Στὰ φ. 331v–332r, τὰ ὁποῖα περιέχουν μέρος τῆς «Εἰδήσεως» (περιέχεται στὰ φ. 331v–332v),¹¹ ὁ Δαπόντες ἀναφέρει:¹²

8 Ἡ περίοδος τῆς φυλάκισής του ἦταν 20 μῆνες (27 Μαρτ. 1747 – 27 Νοεμ. 1748)· βλ. ΚΑΡΑΝΑΣΙΟΣ, Τὸ ἄγνωστο ἔργο τοῦ Καισαρίου Δαπόντε *Βρύσις λογική* (δ.π. ὑποσ. 1) 307.

9 Κώδ. Βατοπ. 259, 59v. Βλ. καὶ ΠΑΡΟΥΤΗ, *Τὸ Θέατρον Βασιλικόν* (δ.π. ὑποσ. 5) τ. 1, 77.

10 Ἡ ΠΑΡΟΥΤΗ, *Τὸ Θέατρον Βασιλικόν* (δ.π. ὑποσ. 5) τ. 1, 77, δέχεται ὅτι τὸ ἔργο γράφτηκε ὄντος τοῦ Δαπόντε μοναχοῦ, βάσει τοῦ στίχου *Λογιάζω ἐγνωρίσατε τώρα βεβαιωμένα | γιατί τὸν κόσμον ἔφευγαν, νά, γιὰ τὰ εἰρημένα* (Βατοπ. 259, 113v). Ἡ ἀνάγνωσις ὅμως ἀπὸ τὴν Παρούτη τοῦ *ἔφευγαν* ὡς *ἔφευγον*, ἡ ὁποία θὰ ὑποδήλωνε τὸν Δαπόντε, εἶναι ἐσφαλμένη, ἀντὶ τοῦ ὁρθοῦ *ἔφευγαν*, πού ὑποδηλώνει τὶς ἐγκωμιασθεῖσες ἀγίες. Σημειωτέον ὅτι ἡ ἐργασία τῆς Ἑλλης Παρούτης εἶναι πολὺ σημαντικὴ, τόσο γιὰ τὴν ἔκδοσις τοῦ ἔργου στὴ συνέχεια, ὅσο καὶ γιὰ τὰ προλεγόμενα.

11 Ἡ «Εἰδήσις» ἀποτελεῖ ὑστερόγραφο τοῦ Δαπόντε σὲ ἀρκετὰ ἐκδεδομένα ἢ ἀνέκδοτα ἔργα του σὲ χειρόγραφη μορφή, στὴν ὁποία ἀπαγορεύει σὲ μελλοντικούς ἐκδότες ἢ ἀντιγραφεῖς τῶν ἔργων του τὴν ἐπέμβαση στοὺς στίχους του, καθὼς δυσαρεστήθηκε ἀπὸ κάποιες ἀλλαγές πού ἐπέφερε ὁ ἐκδότης τοῦ ἔργου *Καθρέπτρις γυναικῶν* (Λιψία 1766) Θωμὰς Μανδακάκης. Τέτοια «Εἰδήσις» περιέχεται, γιὰ παράδειγμα, στὶς ἐκδόσεις *Χρηστοθήθεια* (Βενετία 1770), *Λόγοι πανηγυρικοί* (Βενετία 1778), στοὺς αὐτογράφους κώδικες Ξηροπ. 253 (*Φανάρι γυναικῶν*), Κουρίλα 7 (*Ἀνθη Νοητά*) κ.ἄ.

12 Τὸ αὐτὸ κείμενο καὶ στὸν αὐτόγραφο κώδ. Κουρίλα 7 (295r–v) (*Diktyon* 77654), πού περιέχει τὸ ἀνέκδοτο ἔργο τοῦ Δαπόντε *Ἄνθη Νοητά*.

Καὶ ἐπειδὴ τὸ βιβλίον μου Καθρέπτης γυναικῶν ὀνομαζόμενον, ὁποῦ νωστὶ εἰς τοὺς χιλίους ἑπτακοσίους ἐξήντα ἐξ ἐτυπώθη εἰς Λιψίαν ... Διὰ ταῦτα τὰ αἷτια ἀναγκάζομαι ἀδελφοὶ νὰ δίδω ταύτην τὴν εἴδησιν εἰς τὸ τέλος τῶν βιβλίων μου, ὄντα ὑπὲρ τὰ δέκα. Καὶ πρῶτον εἶναι Ἐξήγησις τῆς θείας λειτουργίας, δεύτερον, Ἐγκόλπιον λογικόν, τὸ ὅποῖον εὐδοκία Θεοῦ καὶ αὐτὸ νωστὶ ἐτυπώθη, τρίτον, Ῥόδον τὸ ἀμάραντον, τέταρτον, *Θέατρον βασιλικόν*, ...

Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ὅπωςδήποτε ὁ Δαπόντες εἶχε περατώσει τὸ *Θέατρον Βασιλικόν* λίγο μετὰ τὸ 1766 (βλ. νωστὶ), ἀφοῦ δηλαδὴ εἶχε τυπωθῇ ὁ *Καθρέπτης γυναικῶν*. Στὴν πραγματικότητα τὸ 1767 ἀποτελεῖ terminus ante quem γιὰ τὴ συγγραφὴ τοῦ ἔργου. Τὸν terminus αὐτὸν ἐνισχύει καὶ ἓνας στίχος τοῦ Δαπόντε στὴν προσφωνηματικὴ ἐπιστολὴ στὴν ἀρχὴ τοῦ ἔργου, μὲ τὴν ὁποία τὸ ἀφιερώνει στὸν Ἀλέξανδρο Μαυροκορδάτο *δελέμπεη*, γιὸ τοῦ ἡγεμόνα τῆς Βλαχίας Κωνσταντίνου Μαυροκορδάτου (Βατοπ. 259, 2r): *Σοὶ τῷ νῦν λοιπὸν τοῦ ἤδη ἡγεμόνος | Οὐγγροβλαχίας σὺν Θεῷ καὶ ἔως τοῦ αἰῶνος*. Ὁ Κωνσταντίνος ἡγεμόνευσε στὴ Βλαχία καὶ τὴ Μολδαβία κατὰ περιόδους, ἐνῶ μετὰ τὸ 1750 διετέλεσε ἡγεμόνας τῆς Βλαχίας τὴν περίοδο Φεβρ. 1756 – Αὐγ. 1758 καὶ Ἰούν. 1761 – Μάρτ. 1763, καθὼς καὶ ἡγεμόνας τῆς Μολδαβίας τὴν περίοδο Ἰούν. – Δεκ. 1769· τὸ 1769 εἶναι καὶ τὸ ἔτος ἀποβιώσεώς του. Ἡ φράση *ἤδη ἡγεμόνος Οὐγγροβλαχίας* σημαίνει ὅτι ὁ Κωνσταντίνος ἦταν ἐν ἐνεργείᾳ ἡγεμόνας, καθὼς ὁ Δαπόντες εὐχεται νὰ παραμείνει στὴ θέση αὐτὴ καὶ *ἔως τοῦ αἰῶνος*, εὐχὴ ποὺ δὲν θὰ εἶχε νόημα νὰ διατυπωθῇ, ἐὰν ὁ Κωνσταντίνος εἶχε ἐκπέσει τοῦ ἀξιώματος. Συνεπῶς, τουλάχιστον ἡ προσφωνηματικὴ ἐπιστολὴ τοῦ *Βασιλικοῦ Θεάτρου συντάχθηκε* εἴτε κατὰ τὴν περίοδο 1756–58, εἴτε –τὸ πιθανότερο– περὶ τὸ 1761–63, ἐνῶ τὰ στιχοιργήματα ἔως τὸ 1767. Κατὰ τὴν ἐποχὴ αὕτῃ ὁ Δαπόντες ἐμόναζε στὴν Ι.Μ. Ξηροποτάμου, ὅπου καὶ θὰ συνέθεσε τὸ ἔργο. Ἐναν βέβαιον terminus ante quem παρέχει ἡ ἀναφερθεῖσα ἐπιστολὴ τοῦ Δαπόντε πρὸς τὸν ἡγούμενον τῆς Ι.Μ. Γαλατᾶ Ἰασίου Προκόπιο, ἡ ὁποία, χρονολογημένη στίς 25 Ἀπριλίου 1767, ἀναφέρει τὸ *Θέατρον Βασιλικόν* ὡς ἀποσταλὲν πρὸς τύπωμα.¹³

Τὸ *Θέατρον Βασιλικόν* ἀφιερώνεται στὸν «Ἐκλαμπρότατον Μπεϊζαδὲ¹⁴» Ἀλέξανδρο (τὸ ὄνομά του ἀναφέρεται στὸν τίτλο καὶ πρὸς τὸ τέλος τῆς προσφωνήσεως), γιὸ τοῦ ἡγεμόνα Οὐγγροβλαχίας Κωνσταντίνου. Ἀσφαλῶς πρόκειται γιὰ τὸν Ἀλέξανδρο Μαυροκορδάτο *δελέμπεη*¹⁵ (1742–1812), γιὸ τοῦ ἡγεμόνα Βλαχίας καὶ Μολδαβίας Κωνσταντίνου, στὴν Αὐλὴ τοῦ ὁποίου ὁ Δαπόντες εἶχε διατελέσει γραμματέας στὸ Βουκουρέστι περὶ τὸ 1740. Ὁ Ἀλέξανδρος διετέλεσε καὶ ὁ ἴδιος ἡγεμόνας τῆς Μολδαβίας τὴν περίοδο Ἰούν. 1782 – Ἰαν. 1785, διαδεχόμενος τὸν Κωνσταντῖνο Μουρούζη, ἐνῶ τὸν διαδέχθηκε ὁ ἐξάδελφός του Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος ὁ

¹³ Βλ. ἀνωτέρω, ὑποσ. 6.

¹⁴ *Beyzade*: ὁ γιὸς τοῦ μπέη/ἡγεμόνα (ἡγεμονόπαις κατὰ τὸ βασιλόπαις, διάδοχος).

¹⁵ *Delibey*: ἀνδρεῖος μπέης/ἡγεμόνας. Οἱ *Δελήδες* (Deli) ἦταν σῶμα ἱππέων τοῦ ὀθωμανικοῦ στρατοῦ.

φιραρίας. Ὁ Δαπόντες ἐξηγεῖ τοὺς λόγους τῆς ἀφιέρωσης τοῦ ἔργου στὸν νεαρὸ ἡγεμονόπαιδα Ἀλέξανδρο, ὁ ὁποῖος περὶ τὸ μέσον τῆς δεκαετίας τοῦ 1760 δὲν εἶχε φθάσει ἀκόμη στὸ 25ο ἔτος τῆς ἡλικίας του (Βατοπ. 259, 2r–v):

Θέατρον τὸ βασιλικὸν ὁ δοῦλος σου προσφέρω,
 τὴν βίβλον ταύτην ταπεινῶς καὶ ἀμετρήτως χαίρω.
 Γιατί; διότι εὑρήκε τόπον τὸν ἄξιόν του,
 τὸ ἄξιόν του πρόσωπον κατὰ τὸ ἐδικόν του.
 Γιατί; γιατί τὰ ἱερὰ πρέπει τοῖς ἱερεῦσι,
 καθὼς καὶ τὰ βασιλικά μόνοις τοῖς βασιλεῦσι.
 Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἱερὸν χωρὶς ἀντιλογίαν,
 ὡς περιέχον ἱερῶν προσώπων εὐφημίαν.
 Ἀλλὰ κῆ ἐκλαμπρότης σου, καθὸ τῆς ἐκκλησίας
 καὶ γέννημα, καὶ βάπτισμα, καὶ θρέμμα τῆς ἀγίας,
 Καὶ ἐξ ὀνύχων ἀπαλῶν ὑπὸ διδασκαλίαν,
 καὶ ὑπὸ τὴν τῶν ἱερῶν γραμμάτων ὁδηγίαν
 Καὶ πατρικῆς ἀκροατῆς καθ' ὥραν ὁμιλίας,
 τῆς ἱερᾶς τε καὶ σεμνῆς πάντα καὶ συμβουλίας,
 Ὡστε γενέσθαι ἀρετῆς πανέντιμον ταμεῖον,
 καὶ τοῦ ἐκλάμπρου σου πατρὸς ἐκλαμπρον ἐκμαγεῖον.
 Καὶ τῆς τιμῆς καὶ δόξης δὲ αὐτῶν παρεπομένης,
 καὶ βραβευθησομένης σοι, ὡς ἐποφειλομένης,
 Διὰ σειρὰν τῆς γενεᾶς, δι' ἀρετῆς προσθήκην,
 διὰ τῆς δόξης τὴν τιμὴν, καὶ τοῦ καλοῦ τὴν νίκην.
 Πρόσδεξαι οὖν περιχαρῶς αὐτὸ διαφερόντως
 πρόσωπον ἡγεμονικόν, καὶ ἱερὸν καὶ ὄντως,
 Θέατρον τὸ βασιλικόν, καὶ ἱερὸν πρεπόντως
 τανῦν σοι προσφερόμενον ἀξίως ἀρμοζόντως.

Ὁ Ἀλέξανδρος λοιπόν, ἀπὸ τὴν παιδική του ἡλικία (ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων), διαπαιδαγωγήθηκε βάσει τῆς διδασκαλίας τῆς ἐκκλησίας (ὑπὸ τὴν τῶν ἱερῶν γραμμάτων ὁδηγίαν) μὲ τὴν καθοδήγηση καὶ τὶς συμβουλὲς τοῦ ἡγεμόνα πατέρα του, ὥστε νὰ ἐξελιχθῇ σὲ ἀρετῆς πανέντιμον ταμεῖον καὶ ἐκλαμπρον ἐκμαγεῖον τοῦ πατέρα του. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ ἀρμόζει νὰ ἀφιερῶσει ὁ Δαπόντες –καὶ νὰ ἐμπιστευθῇ– τὸ βασιλικὸ καὶ ἱερὸ ἔργο του σὲ ἓνα εὐλαβὲς βασιλικὸ τέκνο, ὡς ἀντάξιο τοῦ περιεχομένου (διότι εὑρήκε [τὸ ἔργο] τόπον τὸν ἄξιόν του, | τὸ ἄξιόν του πρόσωπον κατὰ τὸ ἐδικόν του), ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἔμμεση προτροπὴ νὰ ὁμοιάσει ὁ Ἀλέξανδρος τὶς εὐγενεῖς καὶ βασιλικὲς ἀγίες γυναῖκες.

Ὁ τίτλος τοῦ ἔργου *Θέατρον Βασιλικόν* ἀκολουθεῖ τὴ συνήθεια τοῦ Δαπόντε νὰ τιτλοφορεῖ τὰ ἔργα του μὲ δύο λέξεις, οὐσιαστικὸ ἀκολουθούμενο ἀπὸ ἐπίθετο

(*Κῆπος Χαρίτων, Καθρέπτης Γυναικῶν, Φανάρι Γυναικῶν, Ρόδον τὸ Ἀμάραντον, Ἄνθη Νοητά, Βρύσις Λογική*). Ὁ παρὼν τίτλος δικαιολογεῖται ἀπὸ τὸν Δαπόντε στὴν ἀφιερωματικὴ ἐπιστολή. Τὸ ἔργο εἶναι *Βασιλικὸν* (καὶ *ιερόν*), καθότι ὁ Δαπόντες πραγματεύεται σὲ στίχους τοὺς βίους βασιλικῶν γυναικῶν ποὺ ἀγίασαν. Ὅσον ἀφορᾷ τὸν χαρακτηρισμὸ *Θέατρον*, αὐτὸ παραπέμπει στὴ μερικῶς δραματοποιημένη μέσω τοῦ ἀφηγητῆ Δαπόντε παρουσίαση βίων ἀγίων γυναικῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς Θεοτόκου. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ ἀναμένει ὁ ἀναγνώστης *κωμωδίας, τερατουργούς, ἢ τραγωδούς, ἀλλ’ οὐδὲ ὀρχηστρίας*, οὔτε βίους ἀπλῶς βασιλισσῶν ἢ ἡμιθέων, ἀλλὰ πράξεις καὶ πράγματα Ἀσκητικά, Μαρτυρικά, Δογματικά καὶ Θεῖα, | ἀλλ’ ἔτι καὶ Ἱστορικά, μὲ δράματα μυρία, | *Μυρία καὶ βασιλικά, βασιλικά καὶ θεῖα* (Βατοπ. 259, 3r).¹⁶ Ὁ σκοπὸς τοῦ ἔργου εἶναι λοιπὸν ἠθικός, νὰ ἐγκωμιάσει ἐξέχουσες ἀγίες βασιλίσσες, ὑποδηλώνοντας στὸν *μπεϊζαδὲ Ἀλέξανδρο* ὅτι καὶ βασιλεῖς μποροῦν νὰ διάγουν εὐσεβῆ βίον. Κατ’ αὐτὸν τὸν τρόπο τὸ *Θέατρον Βασιλικὸν* συγγενεῖ μετὰ τὸ γραμματειακὸ εἶδος *Κάτοπτρα ἡγεμόνων* ἢ καὶ τὰ ἐγκώμια, ἀλλὰ πολὺ περισσότερο μετὰ τὰ συναξάρια καὶ τοὺς βίους ἀγίων. Ὡς γνήσιο τέκνο τῆς ἐκκλησίας καὶ νιώθοντας εὐεργετημένος ἀπὸ τὸν Θεό, συνθέτει τοὺς στίχους ὄχι μόνον γιὰ νὰ προκαλέσει χαρὰ καὶ ὠφέλεια στοὺς ἀναγνώστες ἀλλὰ καὶ πρὸς δόξαν Θεοῦ: *Λόγοι πανηγυρικοί, καὶ ὕμνοι ... Συντεθέντες, εἰς Δόξαν Θεοῦ, καὶ εἰς ὠφέλειαν, καὶ χαρὰν τῶν ἀναγινωσκόντων* (ἀπὸ τὸν τίτλο τοῦ ἔργου).

Ὁ ὅρος *θέατρον* παραπέμπει βέβαια στὸν γνωστὸ τόπο τοῦ κόσμου ὡς θεάτρου (*theatrum mundi*), ποὺ ἐμφανίζεται στὴν Ἀναγέννηση καὶ τὴν ἐποχὴ τοῦ Μπαρόκ, ἀκόμη καὶ στὰ φαναριώτικα στιχουργήματα.¹⁷ Τὸ κλίμα τοῦ Μπαρόκ διαφαίνεται ἀπὸ τὴν ἔντονη θρησκευτικότητα καὶ τὴν προβαλλόμενη ματαιότητα (*vanitas*) τοῦ ἀνθρώπινου γήινου βίου.¹⁸ Ἔτσι, οἱ ἱστορίες τῶν ἀγίων ἐξελίσσονται, κατὰ τὸν Δαπόντε, στὸν κόσμον ὡς *θέατρον τοῦ Θεοῦ*, ὡς νὰ εἶναι ὁ Θεὸς ὁ κύριος τῆς ἱστορίας, καθὼς ὁ Χριστὸς «ἐξῆλθε νικῶν καὶ ἵνα νικήσῃ» (Ἀποκ. Γ' 2). Ὡς πρὸς τὴ ματαιότητα τοῦ βίου, ὁ Δαπόντες εἶχε συνθέσει στὴ φυλακὴ «Κανόνα περὶ ματαιότητος τοῦ κόσμου»,¹⁹ ἐνῶ εἶχε κάθε λόγο νὰ τὴ βιώνει προσωπικὰ μετὰ τὶς περιπέτειες τῆς ζωῆς του. Βέβαια, ἡ ματαιότητα τῶν βροτῶν εἶναι τόπος στὴν ἐκκλησιαστικὴ γραμματεία ἤδη ἀπὸ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη καὶ τὸν *Ἐκκλησιαστήν*,²⁰ ἐνῶ συνδέεται ἀπὸ τὴν

16 Βλ. καὶ ΠΑΡΟΥΤΗ, *Τὸ Θέατρον Βασιλικὸν* (ὁ.π. ὑποσ. 5) 46.

17 Βλ. Ι. ΧΑΤΖΗΠΑΝΑΓΙΩΤΗ-SANGMEISTER, 'Εἰς τὸ θέατρον τοῦ κόσμου': Αποτυπώσεις τοῦ Μπαρόκ στα φαναριώτικα στιχουργήματα, στο Ι. Χατζηπαναγιώτη / Χ. Καρανάσιος / Μ. Kappler / Χ. Χοτζάκογλου (επιμ.), *Φαναριώτικα καὶ αστικά στιχουργήματα στὴν ἐποχὴ τοῦ νεοελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ*. Αθήνα 2013, 27–88. Πβ. καὶ ΠΑΡΟΥΤΗ, *Τὸ Θέατρον Βασιλικὸν* (ὁ.π. ὑποσ. 5) 46.

18 Βλ. καὶ ΠΑΡΟΥΤΗ, *Τὸ Θέατρον Βασιλικὸν* (ὁ.π. ὑποσ. 5) 46.

19 Kaisaríou Daπόντες, Ἐπιστολαὶ διὰ στίχων ἀπλῶν κατὰ τῆς ὑπερφηφανείας. Βενετία 1772 (καὶ 1776), 61–79.

20 «Ματαιότης ματαιοτήτων, τὰ πάντα ματαιότης»· *Ἐκκλησιαστής* α' 2.

Ἀρχαιότητα ἀκόμη μὲ τὸ πρόβλημα τοῦ ντετερμινισμοῦ-ιντετερμινισμοῦ, δηλαδή τῆς αἰτιοκρατίας ἢ, ἀντίθετα, τῆς ἐλεύθερης βούλησης (αὐτεξουσίου). Ὡς πρὸς αὐτό, ὁ Δαπόντες στὸ δικό του *θέατρον* υἱοθετεῖ πλήρως τὴν ἀποψη τῆς ἐκκλησίας, ἀπορρίπτοντας τὴν περὶ πεπρωμένου (*μοίρας*) ἀντίληψη τῆς Ἀρχαιότητος –τὴν ὁποία ὁ ἐλεύθερος ἄνθρωπος ἀντιπαλαίει, ὅπως ὁ τραγικὸς Προμηθεὺς καὶ ὁ αὐτοτιμωρούμενος Οἰδίπους–, καθὼς καὶ τὴν πλήρη ὑποταγὴ στὸ ἰσλαμικὸ *κισμέτ*, ἀλλὰ καὶ τὴ θέση περὶ *ἀπολύτου προορισμοῦ* τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου, θέση πού ἀπορρίπτει ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία.

Κατὰ τὸν Δαπόντε, στὸ *θέατρον τοῦ κόσμου* ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐλεύθερος νὰ ἀκολουθήσει ὅποιον δρόμο ἐπιθυμεῖ, ἀλλὰ ὁ ἀληθινὸς καὶ ὀρθὸς βίος, ἀκόμη καὶ γιὰ βασιλεῖς, εἶναι ἡ ἐπιδίωξη τῆς ἀγιότητος. Ὁ ὅρος *θέατρον* παραπέμπει καὶ στὴν «ψυχαγωγία», τόσο ὑπὸ τὴν ἔννοια τῆς πνευματικῆς εὐφορίας (*ταῦτα θωρεῖς κεύφραίνεσαι χαρὰν ὡς προξενῶντα*),²¹ ὅσο καὶ τῆς ἀγωγῆς τῆς ψυχῆς, τῆς πνευματικῆς ὠφέλειας (οἱ βασιλικὲς ἀγίες ὡς πρότυπα καὶ παραδείγματα ἀγιότητος). Τὸ *θέατρον* παραπέμπει τρόπον τινὰ καὶ στὸ χωρίο τοῦ ἀπ. Παύλου, ὁ ὁποῖος ὁμολογεῖ στοὺς Κορινθίους ὅτι οἱ χριστιανοὶ «θέατρον ἐγεννήθημεν τῷ κόσμῳ καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις» (Α' Κορ. δ' 9), ἂν καὶ στὸ ἀνωτέρω χωρίο τὸ *θέατρον* ἔχει ἀρνητικὴ σημασία, ὑποδηλώνοντας ὅτι οἱ χριστιανοὶ ἐγιναν περιγέλοι τοῦ κόσμου, τῶν ἀνθρώπων.

Πῶς ἐξηγεῖται ὅμως τὸ ὅτι ὁ κώδ. Βατοπ. 259 ἀπόκειται σήμερα στὴν I.M.M. Βατοπαιδίου; Ἀφοῦ ὁ κώδικας πού περιεῖχε τὸ *Θέατρον Βασιλικὸν* ἀφιερώνεται στὸν ἐκλαμπρότατο μπεϊζαδέ, θὰ ἦταν ἀναμενόμενο τὸ πολυτελὲς γιὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ χειρόγραφο (α' μέρος) νὰ παραδοθῇ στὸν Ἀλέξανδρο στὸ Βουκουρέστι ἢ στὸ Ἰάσιο. Εἶναι λοιπὸν πιθανὸν ὁ Ἀλέξανδρος νὰ μὴν ἔλαβε ποτὲ τὸ δῶρο του. Ὁ Δαπόντες, κατὰ τὴν περίοδο τοῦ μοναχικοῦ βίου στὸ Ἅγιον Ὅρος, ἀνέπτυξε ἐπαφὲς μὲ μονεὲς καὶ μοναχοὺς. Ἕνας ἀπὸ αὐτοὺς ἦταν ὁ ἱερομόναχος Γρηγόριος Βατοπαιδινός, κατὰ παραγγελίαν τοῦ ὁποίου συνέθεσε καὶ τὸ ἔργο *Βρύσις Λογική*,²² τὸ ὁποῖο σώζεται στὴν I.M.M. Βατοπαιδίου. Δὲν ἀποκλείεται, λοιπὸν, εἴτε ὁ Δαπόντες νὰ παρέδωσε τὸ *Θέατρον Βασιλικὸν* τοῦ ἀνωτέρω κώδικα (ὄχι τὸ β' μέρος) στὸ Βατοπαίδι, ὥστε νὰ τὸ προωθήσουν στὸν Ἀλέξανδρο, εἴτε ὁ ἴδιος νὰ τὸ ἔδωσε πρὸς ἀντιγραφὴν σὲ κάποιον γραφέα, ὥστε νὰ ἔχει καὶ ὁ Γρηγόριος ἓνα ἀντίτυπο, ἐλεγμένο ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Δαπόντε. Μᾶλλον ὅμως ἡ περίτεχνη –γιὰ τὴν ἐποχὴ– διακόσμηση τοῦ κώδικα δὲν μπορεῖ νὰ ἐπιβεβαιώσει τὴν τελευταία πιθανότητα. Σὲ κάθε περίπτωση, εἶναι ἀμφίβολο ἂν ὁ Ἀλέξανδρος ἔλαβε καὶ ἀνέγνωσε τὸ ἔργο, ἴσως καὶ νὰ μὴν στάλθηκε ποτέ, ἐπειδὴ ὁ ἡγεμόνας πατέρας του εἶχε ἐκπέσει τοῦ ἡγεμονικοῦ θρόνου (1763).

21 Κώδ. Βατοπ. 259, 3r.

22 ΚΑΡΑΝΑΣΙΟΣ, Τὸ ἀγνωστο ἔργο τοῦ Καισαρίου Δαπόντε *Βρύσις λογική* (δ.π. ὑποσ. 1) 260, 264–265, 271, 275, 293–294, 322, 340, 359, 374.

Τὸ λογικότερο, πάντως, θὰ ἦταν ὁ Δαπόντες νὰ προσπαθήσει νὰ ἐκδώσει τὸ ἔργο, ὥστε νὰ στείλει ἕνα ἀντίτυπο στὸν Ἀλέξανδρο. Τὸ τύπωμα ὅμως ἐνὸς βιβλίου δὲν ἦταν εὐκόλο ἐγχείρημα αὐτὴν τὴν ἐποχή, ἐνῶ ὁ Δαπόντες ἔπρεπε νὰ φροντίσει καὶ γιὰ τὴν ἐκδοση ἄλλων ἔργων του.

2 Ὁ κώδ. Βατοπ. 259 καὶ τὰ ἄλλα χειρόγραφα

Τὸ *Θέατρον Βασιλικὸν* σώζεται, ὅπως προαναφέρθηκε, σὲ τρία ἀγιορειτικὰ χειρόγραφα: τὸν κώδ. 259 τῆς I.M.M. Βατοπαιδίου (τὸ τελικὸ χειρόγραφο),²³ τὸν αὐτόγραφο κώδ. 258 τῆς I.M. Ξηροποτάμου²⁴ καὶ τὸν κώδ. 84 τῆς I.M. Ξενοφώντος ὡς ἀπόγραφο.²⁵ Ὁ Legrand, βασιζόμενος σὲ πληροφορία τοῦ N.B. Χρυσανθίδη ἀπὸ αὐτοψία τοῦ κώδικα (1880), ἐσφαλμένα θεωρεῖ τὸν Ξενοφ. 84 αὐτόγραφο τοῦ Δαπόντε.²⁶ Ὁ Βατοπ. 259, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ *Θέατρον Βασιλικὸν*, περιέχει στὴ συνέχεια τὸ ἐπίσης ἔργο τοῦ Δαπόντε *Ἐγκόλπιον Λογικόν*. Σημειωτέον ὅτι στὴν «Εἰδησιν» (Βατοπ. 259, 148r–v) ὁ Δαπόντες ζητεῖ ἀπὸ ὁποῖον ἀντιγράψει τὸ *Θέατρον Βασιλικὸν* ἀπὸ τὸν κώδ. Βατοπ. 259 νὰ ἀντιβάλλει τὸ ἀπόγραφο *μὲ αὐτὸ τὸ πρωτότυπον*. Ὁ ὅρος *πρωτότυπον* ὅμως ἐδῶ δὲν σημαίνει ὅτι ὁ Βατοπ. 259 εἶναι τὸ πρωτότυπο τοῦ κειμένου, ἀλλὰ ἀποτελεῖ τὸ πρωτότυπο γιὰ κάθε ἀντίγραφο ποὺ θὰ προκύψει ἀπὸ αὐτὸν τὸν συγκεκριμένο κώδικα, καθὼς ὁ ἴδιος ζητεῖ ἀπὸ τὸν μελλοντικὸ ἀντιγραφέα νὰ ἀντιγράψει τὴν «Εἰδησιν» (*ἐπιτίμιον*) καὶ στὸ ἀπόγραφό του (*νὰ γράψῃ καὶ τὸ παρὸν ἐπιτίμιον εἰς τὸ τέλος*). Ἀσχέτως ὅμως αὐτοῦ, ὁ Βατοπ. 259 μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ τὸ τελικὸ κείμενο τοῦ Δαπόντε. Πάντως, ὁ αὐτόγραφος Ξηροπ. 258 δὲν περιέχει τὴν «Εἰδησιν» (βάσει τοῦ καταλόγου), ἀλλὰ καὶ ὁ Ξενοφ. 84 δὲν τὴν ἀναπαρήγαγε, μὴ ὑπακούοντας στὴν προτροπὴ τοῦ Δαπόντε.

Ὁ Βατοπ. 259 εἶναι χαρτῶς (230 × 160 χιλ.), βρίσκεται σὲ ἄριστη κατάσταση καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ 301 φύλλα (ἀριθμημένα 1–299 + πφ. ἀρχῆς, 3α). Ἡ ἀρίθμηση σημειώνεται μὲ ἀραβ. στοιχεῖα δυτ. τύπου στὴν ἄνω δεξιὰ γωνία μὲ μολύβι ἀπὸ μτγν. χέρι, ἐνῶ ὑπάρχει καὶ ἀρχικὴ σελιδαρίθμηση μὲ μελάνη κειμένου (ἄνω δεξιὰ γωνία τῶν recto καὶ ἄνω ἀριστερὴ γωνία τῶν verso), συνεχῆς (1–293) στὰ φ. 1r–149r (–155–156,

23 ΑΡΚΑΔΙΟΣ ΒΑΤΟΠΕΔΙΝΟΣ / Σ. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, Κατάλογος τῶν ἐν τῇ Ἱερᾷ Μονῇ Βατοπεδίου ἀποκειμένων κωδίκων = Catalogue of the Greek Manuscripts in the Library of the Monastery of Vatopedi on Mt. Athos. Cambridge 1924, 55–56.

24 Σπ. ΛΑΜΠΡΟΣ, Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ Ἁγίου Ὁρους ἐλληνικῶν κωδίκων = Catalogue of the Greek Manuscripts on Mount Athos. T. 1. Cambridge 1895, 227–229.

25 ΛΑΜΠΡΟΣ, Κατάλογος (δ.π. ὑποσ. 24) 71.

26 Δαπόντες, Δακικαὶ Ἐφημερίδες (δ.π. ὑποσ. 5) τ. 3, LXXX.

χωρίς απώλεια κειμένου): οἱ ἀριθμοὶ τῶν σ. 291–293 ἀπὸ μτγν. χέρι. Τὰ φ. 155r–298r (περιέχουν τὸ *Ἐγκόλπιον Λογικόν*, μετὰ τὶς προσφωνήσεις πρὸς τὴ Θεοτόκο καὶ τοὺς ἀναγνώστες) ἀριθμοῦνται σὲ ἀρχικὴ ἀρίθμηση ἐκ νέου ὡς (ἐκ παραδρομῆς) σ. 1–275, 256–265 (–261α–261β). Τὸ φ. 298v ἀριθμεῖται ἀπὸ μτγν. χέρι μὲ μολύβι ὡς σ. 266. Τέλος, τὰ φ. 1–3α ἀριθμοῦνται ὡς φ. α'–δ' ἀπὸ μτγν. χέρι. Ἀγραφα φύλλα: πφ. ἀρχῆς, 1v, 22v, 26v, 30v, 34v, 36v, 42v, 132v (στὸ τέλος ἐπὶ μέρους στιχουργημάτων, κατὰ περίπτωσιν, ἐνῶ ἕκαστο στιχοῦργημα ἀρχεῖται ἀπὸ πλευρὰ recto) 149v, 151v, 154r–v, 285v–286r, 298v–299v. Τὸ ὅτι ὑπάρχει ξεχωριστὴ ἀρχικὴ σελιδαρίθμηση γιὰ τὰ δύο μέρη (*Θέατρον Βασιλικόν* καὶ *Ἐγκόλπιον Λογικόν*) πιθανότατα ὑποδηλώνει πὺς ὁ Βατοπ. 259 ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο ἰδιαίτερα χειρόγραφα, τὰ ὁποῖα συνενώθηκαν ἀπὸ τὸν μτγν. σταχωτῇ. Πρὸς αὐτὸ συνηγορεῖ καὶ ἡ ἀφιέρωσις τοῦ πρώτου μέρους στὸν Ἀλέξανδρο Μπεϊζαδέ, στὸν ὁποῖο ὁ Δαπόντες θὰ σκόπευε νὰ ἀποστείλει τὸ χειρόγραφο.

Ἀκολουθοῦν τὰ περιεχόμενα:

A. (φ. 1r–148v) *Θέατρον Βασιλικόν*. (1r) Τίτλος (ἐρυθρ.): *ΘΕΑΤΡΟΝ ΒΑΣΙΛΙΚΟΝ ἐν ᾧ περιέχονται Λόγοι πανηγυρικοί, καὶ Ὕμνοι Κωνσταντίνου Δαπόντε, τοῦ μετονομασθέντος Καισαρίου. Συντεθέντες, εἰς Δόξαν Θεοῦ, καὶ εἰς ὠφέλειαν, καὶ χαρὰν τῶν ἀναγινωσκόντων. Ἀφιερωθέντες δὲ τῷ ἐκλαμπροτάτῳ, καὶ εὐσεβεστάτῳ Κυρίῳ Ἀλεξάνδρῳ Μπεϊζαδέ τοῦ ὑψηλοτάτου, καὶ μεγαλοπρεπεστάτου Αὐθέντου, καὶ ἡγεμόνος πάσης Οὐγγροβλαχίας, Κυρίου, Κυρίου Ἰωάννου Κωνσταντίνου Νικολάου Βοεβόδα, τοῦ Μαυροκορδάτου. Τόμος Τέταρτος*. — Ὁ τίτλος καὶ στὸ Δακικαὶ Ἐφημερίδες, *Éphémérides Daces ou chronique de la guerre de quatre ans (1736–1739)*, par Constantin Dapontès, publiée, traduite et annotée par É. Legrand. τ. 3, Παρίσι 1888, LXXV.

(2r–3v) Προσφωνήσις πρὸς τὸν Ἀλέξανδρο *δελήμπεη*. Ἀρχ. *Ἐκλαμπρότατε Μπεϊζαδέ*. | *Τὰ ἱερὰ τοῖς ἱεροῖς χωρὶς ἀντιλογίαν*, | *καὶ κατὰ τὴν Θεόπνευστον Γραφῆς παραγγελίαν*. — Ἡ προσφωνήσις καὶ στὸ Δακικαὶ Ἐφημερίδες. τ. 3, LXXVII.

(3ar) Τέσσαρα ἡρωελεγειακὰ ἐπιγράμματα. Τίτλος: «Στίχοι ἡρωελεγεῖοι Ἀλεξάνδρου Διδασκάλου τῆς ἐν Βουκουρεστίῳ Αὐθεντικῆς σχολῆς». α. *Πυθαγόρου ποτ' ἐπὶ χρυσοῖς ἔπεσι βροτοὶ ἠῦχουν*. β. *Δεσποτικοῖσι λόγοις τερπνοῖς, θεομητορικοῖς τε*. γ. *Οὐρανὸς εὐρύς ἄνωθεν ἐπειγομένοισι φάεσι*. δ. *Μικρὰ μὲν εἰμι, οὐγεμὴν ἅπερ φέρω*. Πιθανῶς πρόκειται γιὰ τὸν Ἀλέξανδρο Τυρναβίτη (1711–1761), ποὺ δίδασκε ἐπὶ σειρὰ ἐτῶν στὸ Βουκουρέστι (ἔως τὸν θάνατό του). — Τὰ ἐπιγράμματα α–γ δημοσιευμένα καὶ στὸ Δακικαὶ Ἐφημερίδες. τ. 3, LXXVIII.

(3av) «Πίναξ» (περιεχομένων). Σημειώνεται δίπλα σὲ ἕκαστο τίτλο ἡ ἔνδειξις τῆς ἀρχῆς τοῦ κειμένου (ἐρυθρ.) ὡς *φύλλα 1, φύλλα 39* κ.λπ., ἂν καὶ πρόκειται γιὰ σελίδες (βάσει τῆς ἀρχικῆς σελιδαρίθμησης).

1. (4r–52v) Στιχουργήματα Δαπόντε σχετικά με τὴ Θεοτόκο.

¹(4r–22r) «Λόγος εἰς τὴν ἁγίαν Γέννησιν τοῦ Κυρίου, καὶ Θεοῦ, καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ» (στίχοι 1.276). Ἀρχ. *Ὁ παπαγάλος τὸ πουλὶ μιλεῖ καὶ συντυχαίνει*. Μετὰ τὸ πέρας «Μεγαλυνάριον».

– Στὸ στιχοῦργημα περιλαμβάνονται καὶ ἐπὶ μέρους στιχουργήματα: (16r–17r) «Εὐχή τῆς Θεοτόκου πρὸς τὸν Χριστόν». Αρχ. *Ὁ Πάτερ μου οὐράνιε, ὦ ὑψίστε Θεέ μου*. – (17r–19v) «Ὁ ὑμνωδὸς πρὸς τὴν Θεοτόκον». Αρχ. *Ὁ Μητηρ ἡ σοφία σου καὶ ἡ μεγαλειότης*. – (19v–22r) «Ὑμνος εἰς τὴν πανύμνητον κόρην καὶ Θεοτόκον κατὰ ἀλφάβητον, ...» [βλ. καὶ 164v–166r]. Αρχ. *Ἄγγελοι νῦν οὐρανόθεν, ἄνθρωποι γῆθεν χαμόθεν*. Τὸ αὐτὸ καὶ στὸ ΔΑΠΟΝΤΕΣ, Χρηστοθήθεια. Βενετία 1770, 72–75.

²(23r–26r) «Ὑμνος εἰς τὸ Γεννέσιον (sic) τῆς Θεοτόκου» (στίχοι 200). Αρχ. *Κύριε εὐχαριστῶ σε Ἰησοῦ σέ προσκυνῶ*. Μετὰ τὸ πέρας «Μεγαλυνάριον» ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ βασικοῦ γραφέα. [βλ. καὶ 261r–264r].

³(27r–30r) «Ὑμνος εἰς τὰ Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου» (στίχοι 200). Αρχ. *Τὸ δὲ παιδίον ἠῤῥξανε, θεοπρεπῶς ἀρχίζω*. Μετὰ τὸ πέρας «Μεγαλυνάριον». [βλ. καὶ 264r–267r].

⁴(31r–34r) «Ὑμνος εἰς τὸν Εὐαγγελισμόν τῆς Θεοτόκου» (στίχοι 200). Αρχ. *Ἐν δὲ τῷ μηνὶ τῷ ἔκτῳ ἀπεστάλη ἐκ Θεοῦ*. Μετὰ τὸ πέρας «Μεγαλυνάριον». [βλ. καὶ 267r–270v].

⁵(35r–38r) «Ὑμνος εἰς τὴν Γέννησιν τοῦ Χριστοῦ» (στίχοι 200). Αρχ. *Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, ἀγγελικῶς δοξάζω*. Μετὰ τὸ πέρας «Μεγαλυνάριον». [βλ. καὶ 270v–273v].

⁶(39r–42r) «Ὑμνος εἰς τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου» (στίχοι 200). Αρχ. *Σὺ πρέπει ὕμνος παρθένε τώρα ἐν Γεθσημανῇ*. Μετὰ τὸ πέρας «Μεγαλυνάριον». [βλ. καὶ 273v–277r]. Τὸ αὐτὸ κείμενο καὶ στὸν Ξηροπ. 256, 64r–68v (αὐτόγραφο τοῦ Δαπόντε).

⁷(43r–44v) «Ὑμνος εἰς τὴν Σύλληψιν τῆς Θεοτόκου» (στίχοι 100). Αρχ. *Γέρωντας ὁ Ἰωακείμ, καὶ ἀσπρογένης πλέον*. Μετὰ τὸ πέρας «Μεγαλυνάριον». [βλ. καὶ 259r–260v]. Τὸ αὐτὸ κείμενο καὶ στὸν κώδ. Add. 8237 τῆς British Library, φ. 3r–5v (αὐτόγραφο Δαπόντε).

⁸(45r–46v) «Ὑμνος εἰς τὴν Τιμίαν Ἑσθῆτα, καὶ Ζώνην τῆς Θεοτόκου» (στίχοι 100). Αρχ. *Φόρεμα τῆς Παναγίας, καὶ τίς δὲν τὸ προσκυνεῖ*. Μετὰ τὸ πέρας «Μεγαλυνάριον». [βλ. καὶ 257v–259r]. Τὸ αὐτὸ κείμενο καὶ στὸν κώδ. Brit. Libr. Add. 8237, 6r–8v (αὐτόγραφο Δαπόντε).

⁹(47r–48v) «Ὑμνος εἰς τὴν Ζωοδόχον Πηγὴν» (στίχοι 100). Αρχ. *Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν, τὸν θάνατον πατήσας*. Μετὰ τὸ πέρας «Μεγαλυνάριον». [βλ. καὶ 255v–257v]. Τὸ αὐτὸ κείμενο καὶ στὸν κώδ. Brit. Libr. Add. 8237, 9r–11v (αὐτόγραφο Δαπόντε).

¹⁰(49r–50v) «Ὑμνος εἰς τὸν Ἀκάθιστον Ὑμνον» (στίχοι 100). Ἀρχ. Ἄγγελος ὁ πρωτοστάτης οὐρανόθεν Ἀγνή. Μετὰ τὸ πέρας «Μεγαλυνάριον». [βλ. καὶ 254r–255v]. Τὸ αὐτὸ κείμενο καὶ στὸν κώδ. Brit. Libr. Add. 8237, 12r–14v (αὐτόγραφο Δαπόντε).

¹¹(51r–52v) «Ὑμνος Πανέορτος» (γιά τὶς δεσποτικὲς καὶ θεομητορικὲς ἐορτές, στίχοι 102). Ἀρχ. Ὑμνῶν ὕμνησα, Πάναγνε, καὶ πάλιν ἀνυμνήσω. Μετὰ τὸ πέρας «Μεγαλυνάριον». [βλ. καὶ 252r–254r].

Τὰ στιχουργήματα τῶν φ. 19v–52v περιλαμβάνονται καὶ στὸ Ἐγκόλπιον Λογικὸν τοῦ παρόντος κώδικα (164v–166r, 277r–282v).

2. (53r–80v) «Λόγος Ἐγκωμιαστικὸς εἰς τὸν Ἅγιον Κωνσταντῖνον» (στίχοι 1.759). Ἀρχ. Βασιλεὺς ἡ ὑπόθεσις, ὁ μέγας Κωνσταντῖνος. Μετὰ τὸ πέρας «Μεγαλυνάριον».
3. (81r–132r) Στιχουργήματα Δαπόντε περὶ τοῦ βίου ἁγίων γυναικῶν ἀπὸ βασιλικὲς οἰκογένειες. Τίτλος (ἐρυθρ.): «Λόγος εἰς τὴν Ἁγίαν Γολινδοῦχ τὴν μετανομασθεῖσαν Μαρίαν καὶ εἰς ἄλλας ἁγίας βασιλίσσας». (81r–v) <Προοίμιον>. Ἀρχ. Ἐπὶ εἶσθε αἰοίδιμαις, ὁπόταν ἀπὸ μίαν. – Τῶν ἐπὶ μέρους στιχουργημάτων τῶν ἁγίων γυναικῶν προηγεῖται δίστιχο συναξαρίου. Τὸ στιχοῦργημα παρουσιάζεται ὡς ἐνιαῖο.

¹(81v–85v) Ἁγία Γολινδοῦχ / 13 Ἰουλίου (στίχοι 308). Ἀρχ. Ἡ μακαρία Γολινδοῦχ εἶμαι βεβαιωμένος. Στὸ 81r δίστιχο συναξαρίου γιὰ τὴ Γολινδοῦχ: Λιποῦσα σοφὴ Γολινδοῦχ ἄνδρα μάγον, | Εὗρε νυμφίον προσκυνηθέντ' ἐκ μάγων. Στὸ τέλος «Ὑμνος» εἰς τὴν Θεοτόκο (δεκάστιχος).

²(85v–88r) Ἁγία Ἀλεξάνδρα / 21 Ἀπριλίου (στίχοι 160). Ἀρχ. Ὅποταν ἐβασίλευε δι' ἀκαταληψίαν. Προηγεῖται δίστιχο συναξαρίου: Φέρει θνήσκουσα πρόξενον λαμπηδόνος | τὴν ἐν ζόφῳ κάθειρξιν ἡ Ἀλεξάνδρα. Στὸ τέλος «Ὑμνος» εἰς τὴν Θεοτόκο (δεκάστιχος). Στὴν Ἁγία Δροσίδα ἀφιερώνονται 6 στίχοι καὶ στὸν Καθρέπτη Γυναικῶν τοῦ Δαπόντε (τ. Β', Βενετία 1766, 151).

³(88r–93v) Ἁγία Μαξεντία / 23 Νοεμβρίου (στίχοι 331). Ἀρχ. Εὐλογητὸς ὁ Κύριος, ὁποῦ τὴν Ἐκκλησίαν. Προηγεῖται δίστιχο συναξαρίου: Τμηθεῖσα θνητοῦ σύζυγος βασιλέως, | ἄφθαρτον εὔρε νυμφῶνα βασιλέως. Στὸ τέλος «Ὑμνος» εἰς τὴν Θεοτόκο (δεκάστιχος). Στὴν Ἁγία Μαξεντία (sic) ἀφιερώνονται 8 στίχοι καὶ στὸν Καθρέπτη Γυναικῶν τοῦ Δαπόντε (τ. Β', Βενετία 1766, 151–152).

⁴(93v–97r) Ἁγία Ἀνθοῦσα / 26 (= 22) Φεβρουαρίου (στίχοι 245). Ἀρχ. Ὁ Παντοδύναμος Θεὸς διὰ φιλανθρωπίαν. Προηγεῖται δίστιχο συναξαρίου: Ἀβραῖς ἑκατὸν σὺν νόων χιλιάσι | βασιλεῖ παρίσταται καὶ μυριάσι. Στὸ τέλος «Ὑμνος» εἰς τὴν Θεοτόκο (δεκάστιχος).

- ⁵(97v–104v) Ἀγία Δροσίς / 22 Σεπτεμβρίου καὶ 22 Μαρτίου (στίχοι 447). Ἀρχ. *Ἡ ὁμοιότης, ἀδελφοί, τὰ σύμπαντα εὐφραίνει*. Προηγείται δίστιχο συναξαρίου: *Τὸ πῦρ ἄνωθεν Δροσίς δροσιζομένη | εἰσδύει σπεύδει ὡς μὴ δειματομένη*. Στὸ τέλος «Ύμνος» εἰς τὴν Θεοτόκο (δεκάστιχος). Στὴν Ἀγία Δροσίδα ἀφιερώνονται 8 στίχοι καὶ στὸν *Καθρέπτη Γυναικῶν* τοῦ Δαπόντε (τ. Β΄, Βενετία 1766, 151).
- ⁶(104v–108r) Ἀγία Κασδόα / 29 Σεπτεμβρίου (στίχοι 224). Ἀρχ. *Τόσω καλά, τόσω γλυκὰ εἶναι τὰ λόγια τους*. Προηγείται δίστιχο συναξαρίου: *Ἀθλοῖσιν ἅμα Κασδόος καὶ Κασδόα, | ὁ μὲν σπαθιθεῖς, ἡ δὲ θαλασθεῖσα ξύλῳ*. Στὸ τέλος «Ύμνος» εἰς τὴν Θεοτόκο (δεκάστιχος).
- ⁷(108r–118r) Ἀγία Ἀνθοῦσα (θυγατέρα Κωνσταντίνου Ε΄ Κοπρωνύμου) / 12 Ἀπριλίου (στίχοι 623). Ἀρχ. *Καλὸς ὁ κόσμος δυνατὰ, πανιερώτατέ μου*. Προηγείται δίστιχο συναξαρίου: *Ρίζης δυσώδους καρπὸς εὐώδης μάλα | Ἀνθοῦσα σεμνὴ γῆς ἀπανθεῖ καὶ βίου*. Στὸ τέλος «Ύμνος» εἰς τὴν Θεοτόκο (δεκάστιχος). Τὸ αὐτὸ κείμενο (προφανῶς ἡ πρώτη μορφή) καὶ στὸν κώδ. Ξηροπ. 253, 193r–205r, σὲ 544 στίχους (αὐτόγραφο τοῦ Δαπόντε), ποὺ περιλαμβάνει τὸ *Φανάρι γυναικῶν* τοῦ Δαπόντε, μὲ μερικὲς ἀλλαγές καὶ προσθήκες στίχων.²⁷ Ἡ Ἀγία Ἀνθοῦσα ἀναφέρεται καὶ στὸν *Καθρέπτη Γυναικῶν* τοῦ Δαπόντε (τ. Β΄, Βενετία 1766, 151), σὲ 8 στίχους.
- ⁸(118r–122r) Ἀγία Κερκύρα / 29 Ἀπριλίου (στίχοι 268). Ἀρχ. *Ανίσως καὶ δὲν ἔλεγα πῶς εἶναι νὰ μιλήσω*. Προηγείται δίστιχο συναξαρίου: *Βελῶν βασιλὶς ταῖς βολαῖς ἐστιγμένη, | ἐκ στιγμάτων ἔλαμψεν ὡς ἐκ μαργάρων*. Στὸ τέλος «Ύμνος» εἰς τὴν Θεοτόκο (δεκάστιχος).
- ⁹(122r–128v) Ἀγία Θεοφανῶ / 16 Δεκεμβρίου (στίχοι 592). Ἀρχ. *Καθὼς γὰρ τὴν Θεοφανῶ βασίλισσαν κυρίαν*. Προηγείται δίστιχο συναξαρίου: *Ἐγγὺς βασιλὶς Θεοφανῶ Κυρίου | ταῖς ἀρεταῖς ἔστηκεν ἐστιλβωμένη*. Στὸ τέλος «Ύμνος» εἰς τὴν Θεοτόκο (εἰκοσάστιχος).
- (129r–131v) Ἀκολουθεῖ σὲ στίχους Ὑμνος τῶν ἐννέα ἀγίων γυναικῶν πρὸς τὴν Θεοτόκο.
- (131v–132r) «Μεγαλυνάρια» τῶν ἐννέα ἀγίων γυναικῶν.
4. (133r–138v) Ἐγκώμια τῆς Θεοτόκου (Α΄–Γ΄ Στάσεις, μὲ τὰ Εὐλογητάρια στὸ τέλος). Τίτλος: «Ὑμνος ἐπιτάφιος ψαλλόμενος τῇ ιε΄ τοῦ Αὐγούστου ἐν τῇ ἀγρυπνίᾳ τῆς κοιμήσεως τῆς ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας». Ἀρχ. *Ἡ ζωὴ ἐν τάφῳ κατετέθη Χριστέ, καὶ ἡ Μήτηρ τῆς ζωῆς κατα-*

27 Τὸ αὐτὸ ἔργο καὶ στοὺς κώδ. EBE 2955 (ἔτ. 1863), ἀντιγραμμένο –προφανῶς ἀπὸ τὸν Ξηροπ. 253– στὴν I.M. Ξηροποτάμου τὸ 1863 ἀπὸ τὸν ἱερομόναχο Γρηγόριο ἐκ Σκοπέλου (βιβλιογραφικὸ σημείωμα στὴ σ. 746), καθὼς καὶ στὸν κώδ. 64 τῆς Βιβλιοθήκης Σπ. Λοβέρδου (Ἀθήνα).

τίθεται. – Τὰ ἐγκώμια τῆς Θεοτόκου ἐτέθησαν ἐμβόλιμα ἀπὸ τὸν Δαπόντε, χωρὶς βέβαια νὰ εἶναι ὁ ἴδιος ὁ συνθέτης τους, ἀλλὰ ἀποτελοῦν λειτουργικὰ κείμενα. [βλ. καὶ 277r–282v]. Τὰ Ἐγκώμια καὶ στὸν Ξηροπ. 256, 56r–63v (αὐτόγραφο Δαπόντε).

5. (139r–141v) Κανὼν εἰς τὴν Θεοτόκον. Τίτλος: «Κανὼν εὐχαριστήριος εἰς τὴν Ὑπεραγίαν Θεοτόκον, τὴν Παντοδύναμον Ἀνασσαν, ἐπὶ ἀπαλλαγῇ ἐχθρῶν, ποιηθεὶς παρ' αὐτοῦ ὅτε ἀπέστειλεν ὁ Ἐπίτροπος τῆς βασιλείας ἐν Γασίῳ πιάσαι αὐτόν, καὶ οὐχ εὗρεν αὐτόν, προαισθόμενον καὶ ἀπελθόντα εἰς τὸν Ταταρχάνην, καθ' ὃν καιρὸν συνέθετο καὶ τοὺς τριαδικοὺς Κανόνας. Ἐν ἔτει σωτηρίῳ ,ψψμς'. ὠδὴ Α'· ἦχος Δ'· Ἀνοιξὼ τὸ στόμα μου». Ἀρχ. *Ἀθροίσατε ἅπαντες, ἐν σωτηρίῳ μου σήμερον.* – Ὁ Κανὼν, ποὺ ἔχει τὴν κανονικὴ μορφή ἐκκλησιαστικοῦ Κανόνο, περιέχεται ἐπίσης στὴ *Γεωγραφία Ἱστορικὴ* τοῦ Δαπόντε (Δακικαὶ Ἐφημερίδες, τ. 3, LXXIII) καὶ στὸν αὐτόγραφο Ξηροπ. 252, 189r–192r. Ὁ Δαπόντες ἀναφέρεται στὴ γνωστὴ φυγὴ του ἀπὸ τὸ Ἰάσιο πρὸς τὸν Τάταρο χάνο στὴν Κριμαία.
6. (142r–147v) «Τοῦ ὑπάτου τῶν φιλοσόφων, καὶ ὑπερτίμου Μιχαὴλ τοῦ Ψελλοῦ Λόγος ἐπαινετικὸς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Κωνσταντῖνον τὸν Μονομάχον» (σὲ πεζὸ λόγιον κείμενο). Ἀρχ. *Ὡ βασιλεῦ ἦλιε, καὶ τίς ἂν με κατατιτιάσαιτο ταύτην σοι προσφωῶς τὴν κλῆσιν ἀρμόζοντα;* – Ἐκδοσὴ: Κ.Ν. ΣΑΘΑΣ, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, 5. Βενετία 1876, 106–117.

(148r) «Ἀριθμὸς τῶν στίχων». – Ἀναγράφονται συντετμημένοι οἱ τίτλοι τῆς προσφώνησης, τῶν τεσσάρων ἐπιγραμματίων καθὼς καὶ τῶν 21 στιχουργημάτων (γιὰ τὴ Θεοτόκο καὶ τίς βασιλικὲς ἀγίες), μὲ τὴν ἔνδειξη τοῦ ἀριθμοῦ τῶν στίχων δεξιὰ τοῦ τίτλου. Τὸ σύνολο τῶν στίχων εἶναι 7.876.

(148r–v) <Εἰδησις>: *Τὸν ὅποιον [ἐνν. τόμον] ὅστις ἀγαπήσει καὶ ἀντιγράψει, τὸν ὀρκίζω εἰς τὸν Θεόν, ὅτι νὰ τὸν ξαναδιαβάσῃ ὅλον μαζί μὲ ἄλλον ἕνα ἄνθρωπον, νὰ τὸν παραβάλλῃ μὲ αὐτὸ τὸ πρωτότυπον, νὰ μετρήσῃ τοὺς στίχους ἕνα πρὸς ἕνα ἐπιμελῶς, καὶ νὰ διορθώσῃ τὰ λάθη. Ἀνάγκη γὰρ ὡς ἄνθρωπος νὰ λανθασθῇ, ὅτι εἷς μόνος ἀλάθητος ὁ Θεός, καὶ νὰ γράψῃ καὶ τὸ παρὸν ἐπιτίμιον εἰς τὸ τέλος καθὼς ἐδώ, διὰ νὰ τὸ ἰδῇ καὶ ἄλλος νὰ κάμῃ τὸ ἴδιον, διὰ νὰ μὴ διαφθαρή τὸ βιβλίον, καθὼς διεφθάρησαν καὶ ἄλλα πολλὰ ἀπὸ τοὺς ἀχρείους ἀντιγραφεῖς, μὲ τὸ νὰ μὴ τὰ ξαναδιάβασαν μαζί μὲ τὸ πρωτότυπον, νὰ διορθώσουν τὰ λάθη τους. Οὕτω νὰ κάμετε ὁ ταπεινὸς παρακαλῶ τὴν ἀγάπην σας. Ἡ δὲ ἀγάπη, καὶ ἡ χάρις, καὶ τὸ ἔλεος τοῦ πολυελέου εἴη μετὰ τῶν ἀντιγραφόντων, καὶ ἀναγινωσκόντων, καὶ ἀκουόντων, καὶ μετὰ πάντων πάντοτε τῶν πιστῶν ἀδελφῶν ἡμῶν, ἀμήν.*

- B. (φ. 149r–298v) Ἐγκόλιον Λογικόν, ἔκδ. Βενετία 1770. Τίτλος (149r): «ΕΓΚΟΛ-ΠΙΟΝ ΛΟΓΙΚΟΝ, τουτέστιν Ὑμνοι εἰς τὴν πανῦμνητον Θεοτόκον καὶ Εὐχαὶ διὰ

στίχων διαφόρων μετρῶν τε καὶ μελῶν, ποιηθέντες εἰς ὠφέλειαν καὶ χαρὰν τῶν μετ' εὐλαβείας ἀναγινωσκόντων παρὰ τοῦ ταπεινοῦ Κωνσταντίνου Δαπόντε, τοῦ μετονομασθέντος Καισαρίου. Καὶ παρ' αὐτοῦ πανευλαβῶς τε καὶ γονυπετῶς ἀφιερωθέντες τῇ παναχράντῳ καὶ ἀειπαρθένῳ μητρὶ τοῦ βασιλέως τῶν οὐρανῶν καὶ βασιλίσῃ τῶν ὅλων. Τόμος δεῦτερος.» – Ὁ τίτλος σὲ μεγάλο βαθμὸ πανομοιότυπος αὐτοῦ τῆς ἐκδοσης: οἱ μόνες διαφορὲς εἶναι ὅτι στὴν προμετωπίδα τῆς ἐκδοσης παρατίθενται στοιχεῖα γιὰ τὸ τύπωμα τοῦ ἔργου (χορηγός, τόπος, χρόνος κ.λπ.), ἐνῶ λείπει ἡ ἐνδειξη *Τόμος δεῦτερος*.

Τὸ κείμενο τοῦ χειρογράφου συμφωνεῖ κατὰ πάντα μὲ τὴν ἐκδοση, περιέχοντας 101 ὕμνους καὶ εὐχὲς γιὰ τὴ Θεοτόκο, καθὼς καὶ στὸ τέλος Λόγο τοῦ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ γιὰ τὴ Θεοτόκο (PG 96, 647–662) – ὁ αὐτὸς Λόγος καὶ στὸν αὐτόγραφο κώδ. Ξηροπ. 252, 151v–162r, καθὼς καὶ στὸν κώδ. I-6, 95r–108v, τοῦ Πατριαρχείου Ρουμανίας (ἐνταγμένος στὸ ἔργο τοῦ Δαπόντε *Χριστιανῶν Θυσία*).

Τὸ *Ἐγκόλπιον Λογικόν* περιέχει τὰ κάτωθι ἐπὶ μέρους στιχουργήματα τοῦ *Βασιτικοῦ Θεάτρου*, ποὺ περιλαμβάνονται στὰ φ. 19v–52v.

(164v–166r) «Ὑμνος εἰς τὴν πανύμνητον κόρην καὶ Θεοτόκον κατὰ ἀλφάβητον», ὕμνος 14ος (στίχοι 180) [βλ. καὶ 19v–22r].

(252r–254r) «Ὑμνος Πανέορτος», ὕμνος 81ος (στίχοι 114) [βλ. καὶ 51r–52v].

(254r–255v) «Ὑμνος εἰς τὸν Ἀκάθιστον Ὑμνον», ὕμνος 82ος (στίχοι 100) [βλ. καὶ 49r–50v].

(255v–257v) «Ὑμνος εἰς τὴν Ζωοδόχον Πηγὴν», ὕμνος 83ος (στίχοι 100) [βλ. καὶ 47r–48v].

(257v–259r) «Ὑμνος εἰς τὴν Τιμίαν Ἐσθῆτα, καὶ Ζώνην τῆς Θεοτόκου», ὕμνος 84ος (στίχοι 100) [βλ. καὶ 45r–46v].

(259r–260v) «Ὑμνος εἰς τὴν Σύλληψιν τῆς Θεοτόκου», ὕμνος 85ος (στίχοι 100) [βλ. καὶ 43r–44v].

(261r–264r) «Ὑμνος εἰς τὸ Γεννέσιον (sic) τῆς Θεοτόκου», ὕμνος 86ος (στίχοι 200) [βλ. καὶ 23r–26r].

(264r–267r) «Ὑμνος εἰς τὰ Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου», ὕμνος 87ος (στίχοι 200) [βλ. καὶ 27r–30r].

(267r–270v) «Ὑμνος εἰς τὸν Εὐαγγελισμόν τῆς Θεοτόκου», ὕμνος 88ος (στίχοι 200) [βλ. καὶ 31r–34r].

(270v–273v) «Ὑμνος εἰς τὴν Γέννησιν τοῦ Χριστοῦ», ὕμνος 89ος (στίχοι 200) [βλ. καὶ 35r–38r].

(273v–277r) «Εἰς τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου», ὕμνος 90ος (στίχοι 200) [βλ. καὶ 39r–42r].

(277r–282v) Ἐγκώμια Παναγίας, ὕμνος 91ος (στίχοι 60) [βλ. καὶ 133r–138v].

Τὸ χειρόγραφο εἶναι προσεγμένο καὶ καθαρογραμμένο, ἂν καὶ ὄχι πολυτελές, χωρὶς προσθῆκες ἢ σημειώσεις, ἐνῶ κάποιες διαγραφές εἶναι διακριτικές (μὲ ἐρυθρὴ μελάνη). Τὸ χειρόγραφο φέρει πλῆθος ἐρυθρογραφιῶν καὶ συχνὴ διακόσμηση στὶς ἀρχές ἐπὶ μέρους στιχουργημάτων (πλοχμοειδῆς διάκοσμος καὶ πιόσχημα). Ὁ κώδικας –πλὴν τῆς αὐτόγραφης «Εἰδήσεως» τοῦ Δαπόντε (148r–v)– γράφτηκε ἐξ ὁλοκλήρου ἀπὸ ἓνα χέρι. Ἡ γραφὴ εἶναι ἐντονα δεξιοκλινῆς καὶ πυκνὴ, ὄχι καλλιγραφικὴ, ἀλλὰ προσεγμένη, ἐνῶ ἡ μελάνη ἐντονα μαύρη. Ὁ τίτλος τῶν δύο ἔργων, ἐπὶ μέρους τίτλοι, ἀρχικὰ τῶν περιττῶν στίχων καὶ στὴν ἀρχὴ κεφαλαίων, ὅπως καὶ οἱ ἐπιγραφές (τίτλοι) τῶν στιχουργημάτων στὶς κεφαλίδες (ἀναγράφονται πάντοτε, στὸ μέσον τῆς ἄνω ὥας τῶν σελίδων), εἶναι ἐρυθρόγραφα. Τὸ ὅτι ὁ Δαπόντες ἐμπιστεύθηκε τὴν ἀντιγραφὴν σὲ κάποιον γραφέα, ἐμπειρο μὲν ἀλλὰ ὄχι ἰδιαίτερα καλλιγράφο, καὶ δὲν τὸ ἀντέγραψε ὁ ἴδιος, ποὺ δὲν ἦταν χειρότερος βιβλιογράφος, δὲν ξενίζει, καθὼς τὸ αὐτὸ ἔκανε καὶ μὲ ἄλλο ἔργο του, τὴ *Χριστιανῶν Θυσία* παλαιότερα (ἔτ. 1756).²⁸ Ἡ στάχωση εἶναι νεότερη (πιθανῶς τοῦ ἔτ. 1869).²⁹ Στὰ φ. 1r καὶ 2r σφραγίδα ἐλλειψοειδῆς μὲ τὰ στοιχεῖα *ΣΦΡΑΓΙΣ ΤΗΣ ΒΑΤΟΠΑΙΔΙΝΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ*.

Ὁ κώδ. Ξηροπ. 258 (φ. δ', 200), τὰ περιεχόμενα τοῦ ὁποίου ὁ Σπ. Λάμπρος παραθέτει ἀναλυτικὰ στὸν κατάλογό του,³⁰ περιέχει τὸ *Θέατρον Βασιλικόν* χωρὶς νὰ ἀναγράφεται ὁ τίτλος.³¹ Ἡ ἀντιστοιχία στὸ περιεχόμενο εἶναι ἀκριβής, πλὴν ἴσως τῆς ἀπουσίας τῆς «Εἰδήσεως» στὸν Ξηροπ. 258. Βέβαια, ὁ Βατοπ. 259 περιέχει στὸ β' μέρος καὶ τὸ *Ἐγκόλπιον Λογικόν*, τὸ ὁποῖο δὲν ὑπάρχει στὸν Ξηροπ. 258. Μία τελευταία διαφορὰ ἔγκειται στὸν ὑπολογισμὸ τῶν στίχων: ὁ Ξηροπ. 258 καταμετρεῖ δίστιχα καὶ ὄχι στίχους, ὥστε οἱ ἀριθμοὶ τῶν στίχων ἐκάστου στιχουργήματος ἀνέρχονται στὸ ἡμισυ σὲ σχέση αὐτοῦς τοῦ Βατοπ. 259 (π.χ. 50 ἀντὶ 100, καὶ 100 ἀντὶ 200 κ.λπ.).

Ὁ κώδ. Ξενοφ. 84³² (295×150 χιλ., φ. 189) εἶναι ἀντιγραμμένος ἀπὸ χέρι παρόμοιο καὶ σχεδὸν σύγχρονο μὲ αὐτὸ τοῦ Βατοπ. 259, ὥστε μπορεῖ νὰ χρονολογηθῇ λίγο μετὰ τὸ 1767. Ὁ κώδικας φέρει διπλὴ φυλλαρίθμηση: ἡ ἀρχικὴ (ἀρ. φ. 1–163) ἄρχεται ἀπὸ τὸ 5ο φύλλο (recto), στὸ ὁποῖο ἐκκινοῦν τὰ στιχουργήματα τῆς

28 ΚΑΡΑΝΑΣΙΟΣ, Τὸ ἀνέκδοτο στιχοῦργημα *Χριστιανῶν Θυσία* (δ.π. ὑποσ. 1) 134–135, 141.

29 E. LAMBERZ, *Katalog der griechischen Handschriften des Athosklosters Vatopedi*. Bd. 1: Codices 1–102. *Catalogi codicum Graecorum montis Athonis*, 2. Θεσσαλονίκη 2006, 15.

30 Ἡ παρουσίαση τοῦ χειρογράφου στηρίζεται στὸν Κατάλογο τοῦ Σπ. Λάμπρου, καθότι ὁ κώδικας δὲν μοῦ ἦταν προσιτός, ἐνῶ ἔχουν ἐλεγχθῇ ψηφιακὰ ἀντίγραφα τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ τέλους τοῦ χειρογράφου. Ὡς γνωστόν, στὴν I.M. Ξηροποτάμου, ὅπου μόνασε ὁ Δαπόντες, σώζονται ἀρκετὰ ἔργα του σὲ χειρόγραφα καθὼς καὶ αὐτόγραφα του.

31 Ἡ ταύτιση ἀπὸ τὴν Ἑλλή Παρούτη· ΠΑΡΟΥΤΗ, *Το Θέατρον Βασιλικόν* (δ.π. ὑποσ. 5) τ. Β', 5.

32 Ἐλέγχθηκε βάσει ψηφιακῶν ἀντιγράφων.

Θεοτόκου, καὶ περαιοῦται στὸ τέλος τοῦ Εὐχαριστηρίου Κανόνα, ἐνῶ δὲν ἀριθμοῦνται τὰ κείμενα ποὺ ἀκολουθοῦν (Λόγος Ψελλοῦ καὶ ἐξῆς). Ἡ μτγν. δευτέρη φυλλαρίθμηση ἀρχεῖται ἀπὸ τὸ πρῶτο φύλλο, ποὺ φέρει τὸν τίτλο (ἄνω δεξιὰ γωνία τῶν recto), καὶ εἶναι συνεχῆς ἕως τὸ τέλος τοῦ χειρογράφου. Ἔτσι, ἀπὸ τὸ 5ο ἕως τὸ 167ο φύλλο ὑπάρχει διπλὴ φυλλαρίθμηση (5/1, 6/2, ... 167/163). Ἀγραφα φύλλα (μτγν. ἀρ.): 1v, 157v, 167v, 174v–175v, 183v, 188v–189v. Στὸ φ. 1r ὑπάρχει τὸ ἀκόλουθο *ex libris* (19ου αἰ.): *Ἐκ τῶν τοῦ π(α)π(ᾶ) Λεοντίου | νῦν δὲ κτῆμα τῆς Ἱερᾶς Κοινοβιακῆς Μονῆς τοῦ Ξενοφῶντος.*

Ὁ κώδικας, ὅπως ἀναφέρθηκε, δὲν εἶναι αὐτόγραφο τοῦ Daπόντε, ἀλλὰ ἀπόγραφο. Οἱ διαφορὲς σὲ σχέση μετὰ τὸν Βατοπ. 259 καὶ τὸν Ξηροπ. 258 εἶναι ἐλάχιστες, ὥστε εἶναι δύσκολο νὰ ἐλεγχθῇ ἡ σχέση τους.³³ Ὁ κώδικας περιέχει τὸ *Θέατρον Βασιλικόν*, ἀλλὰ μὲ κάποιες ἀνεπαίσθητες ἐλλείψεις. Συγκεκριμένα, ἀπουσιάζει ἀπὸ τὸν τίτλο ἡ ἐνδειξη *Τόμος τέταρτος*, ὁ κατάλογος μετὰ τοὺς ἀριθμοὺς στίχων καθὼς καὶ ἡ «Εἰδήσις». Τὰ φ. 1r–174r (μτγν. ἀρ.) τοῦ Ξενοφ. 84 ἀντιστοιχοῦν στὰ φ. 1r–147v τοῦ Βατοπ. 259. Στῇ συνέχεια ὁ Ξενοφ. 84 (176r–180v) περιέχει τὸ *Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου Στίχοι παραινετικοὶ κατ' ἀλφάβητον* (Ἀρχ. *Ἀρχὴ ἀπάντων καὶ τέλος ποιοῦ Θεόν*), ἐπίσης, (181r–183r) *Εὐχὴ εἰς τὴν Παναγίαν Θεοτόκον [εὐχαριστήριος: διαγραμμένον] ἐξομολογήσιμος* (Ἀρχ. *Ἀπὸ ῥυπαρῶν χειλέων ... δέξια δέξιν Μαρία ...*) τοῦ Daπόντε (;), κατὰ τὴν ἀντίστοιχη Εὐχὴ τοῦ Συμεῶν τοῦ Νέου Θεολόγου πρὸς τὸν Χριστό, ποὺ ἔχει περιληφθῇ στὴν ἀκολουθία τῆς θείας Μεταλήψεως, καὶ τέλος (184r–188r) τὴ μετάφραση στὰ νεοελληνικὰ τοῦ Χάτι σερίφ τοῦ σουλτάνου Σελίμ πρὸς τὴν Ι.Μ. Ξηροποτάμου (Ἀρχ. *Ἡγεμῶν τῶν ἐνδόξων ἡγεμόνων*), ποὺ ὑπάρχει καὶ σὲ ἄλλα χειρόγραφα καὶ ἔντυπα (ΔΑΠΟΝΤΕΣ, Τράπεζα Πνευματικῆ. Βενετία 1778, 298–308). Ὁ παρὼν κώδικας δὲν περιέχει ὅμως τὸ β' μέρος τοῦ Βατοπ. 259 (*Εγκόλπιον Λογικόν*).

Πηγὲς τοῦ Daπόντε ὑπῆρξαν προφανῶς μαρτυρολόγια, βίοι ἁγίων, συναξάρια, μηναῖα, μηνολόγια κ.λπ. Ὁ Daπόντες χρησιμοποιεῖ βέβαια τὸν συνήθη (πολιτικὸ) 15σύλλαβο μετὰ ζευγαρωτῇ ὁμοιοκαταληξίᾳ, ἐνῶ ἡ γλῶσσα του, ὅπως καὶ στὰ ἄλλα ἔργα του, εἶναι ἡ ἀπλοελληνικὴ, μετὰ στοιχεῖα ἀρχαϊζουσας. Ἡ γλῶσσα του, ὅμως, ἡ ὀρθογραφία καὶ ἡ σύνταξη ἐπηρεάζονται καὶ ἀπὸ τὶς ἀνάγκες τῆς σύνθεσης στίχων, ὥστε ἐνίοτε ὑπάρχει πολυμορφία καὶ πολυτυπία. Χαρακτηριστικὸ μορφολογικὸ στοιχεῖο τοῦ Daπόντε εἶναι ἡ χρῆση διαλόγου, ὁ ὁποῖος προσδίδει παραστατικὴ καὶ ἐμφανίζεται σὲ διάφορα στιχουργήματα τοῦ Daπόντε.³⁴ Ὡς πρὸς τοὺς ὅρους ποὺ

³³ Λεπτομερὲς ἐλεγχος τῆς σχέσης τῶν τριῶν χειρογράφων τοῦ ἔργου θὰ ἀκολουθήσει κατὰ τὴν κριτικὴ ἔκδοση.

³⁴ Βλ. ΚΑΡΑΝΑΣΙΟΥ, Ὁρθοσκευτικοὶ διάλογοι (δ.π. ὑποσ. 1), ἐπίσης Daπόντες, Χρηστοθήεια 275–318 (διάλογος Ἑρμοῦ, Χάρωνος, Κροίσου καὶ Σόλωνος) κ.λπ.

χρησιμοποιεῖ ὁ Δαπόντες, ὁ «Ύμνος» (πάντοτε γιὰ τὴ Θεοτόκο ἢ τὸν Χριστὸ) δὲν παραπέμπει σὲ ἐκκλησιαστικὸ ψαλλόμενον ὕμνο, ἀλλὰ ἀναφέρεται στὸ περιεχόμενο τοῦ στιχουργήματος. Ἐξαίρεση ἀποτελοῦν τὰ Ἑγκώμια τῆς Παναγίας –καταρτίζονται ἐδῶ ὡς «Ύμνος»– τὰ ὁποῖα ψάλλονται, ἀλλὰ ὁ ὅρος παραπέμπει πάλι στὸ περιεχόμενο (ἐξύμνηση). Ἐπίσης, ὁ «Λόγος» μπορεῖ νὰ δηλώνει εἴτε ἔμμετρο κείμενο (Ἑγκωμιαστικὸς εἰς τὸν Ἅγιον Κωνσταντῖνον καὶ γιὰ τὶς ἁγίες γυναῖκες), ὅχι βέβαια ψαλλόμενο, καὶ ἰσοδυναμεῖ μὲ μιὰ ἔμμετρη διήγηση (βίο), εἴτε πεζὸ κείμενο (Λόγος Ψελλοῦ γιὰ τὸν Κωνσταντῖνο Μονομάχο). Ἀντιθέτως, ὁ ὅρος Κανὼν (ἐδῶ γιὰ τὴν Θεοτόκο) δηλώνει τὸ ψαλλόμενο ἐκκλησιαστικὸ εἶδος (ἢ ἀποτελεῖ παραῤῃμνογραφία).

Τὸ *Θέατρον Βασιλικόν*, ὅσον ἀφορᾷ τὴ Θεοτόκο –ὁ Δαπόντες τὴν ἐγκωμιάζει καὶ τὴν ὑμνεῖ σχεδὸν σὲ κάθε ἔργο του, δηλώνοντας λάτρης της–, ἔχει συνάφεια μὲ ἀρκετὰ ἔργα τοῦ Δαπόντε, ἐνῶ, ὅσον ἀφορᾷ τὰ στιχουργήματα γιὰ τὶς βασιλικὲς ἁγίες, ἔχει ἄμεση συνάφεια μὲ τὰ ἔργα *Καθρέπτῃς Γυναικῶν* καὶ *Φανάρι* Γυναικῶν. Μία διαφορά εἶναι ὅτι στὸν *Καθρέπτῃ Γυναικῶν* καὶ τὸ *Φανάρι Γυναικῶν* παρουσιάζονται βίοι εὐσεβῶν ἀλλὰ καὶ εἰδωλολατρῶν γυναικῶν, κυρίως ἀπὸ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη καὶ γενικῶς τὴν Ἀρχαιότητα. Πάντως, ὀρισμένα στιχουργήματα τοῦ Δαπόντε ἐπαναλαμβάνονται στὰ χειρόγραφα καὶ τὶς ἐκδόσεις του, εἴτε σὲ ἄλλα συμφραζόμενα εἴτε λόγω δεύτερης ἐπεξεργασίας.

Τὸ πιὸ ἐνδιαφέρον μέρος τοῦ ἔργου εἶναι βέβαια οἱ στίχοι γιὰ τὶς ἁγίες γυναῖκες. Ὡς πρὸς αὐτό, ἡ ἐπιλογὴ εἶναι ἐξεζητημένη: οἱ εὐγενεῖς ἢ βασιλικὲς ἁγίες εἶναι σχεδὸν ἄγνωστες, τόσο στὸ χριστιανικὸ ποίμνιο ὅσο καὶ στοὺς θεολόγους. Στὶς Ἁγίες συγκαταλέγονται δύο Περσίδες, πέντε Ρωμαῖες καὶ δύο Βυζαντινὲς γυναῖκες. Ἡ Γολινδοῦχ ἦταν σύζυγος τοῦ ἀρχιμάγου τοῦ Πέρση βασιλιᾷ Χοσρόη, ἐνῶ ἡ Κασδόα ἦταν θυγατέρα τοῦ Πέρση βασιλιᾷ Σαβωρίου καὶ ἀδελφὴ τοῦ Ἁγίου Γοβδελαᾶ. Ἡ Ἀλεξάνδρα ἦταν σύζυγος τοῦ Διοκλητιανοῦ, ἐνῶ ἡ Μαξεντί(ν)α σύζυγος τοῦ Μαξιμίνου (στὸ χφ Μαξεντίνου). Ἡ Ἀνθοῦσα ἦταν κόρη τοῦ Νέρωνα (ὡς Δομνίνα), ἡ Δροσίς κόρη τοῦ Τραϊανοῦ, ἐνῶ ἡ Κερκύρα κόρη τοῦ διοικητῆ τῆς Κέρκυρας Κερκυλλίνου (1ος αἰ.). Οἱ περισσότερες ἐξ αὐτῶν μαρτύρησαν. Τέλος, ἡ ἄλλη Ἀνθοῦσα, κόρη τοῦ Κωνσταντίνου Ε΄ τοῦ Κοπρωνύμου, ἐκάρη μοναχή, ἐνῶ ἡ Θεοφανώ, σύζυγος Λέοντα Στ΄ τοῦ σοφοῦ, ζοῦσε ἀσκητικὰ καὶ ἦταν εὐσεβὴς καὶ φιλόανθρωπη. Ἡ ἐπιλογὴ τοῦ Δαπόντε προδίδει τὴν τάση του πρὸς τὸ ἀξιοπερίεργο, ἐνῶ ἀπέφυγε νὰ περιγράψει βίους χριστιανῶν ἁγίων βασιλέων, ἴσως ἐπειδὴ ὁ Ἀλέξανδρος *δελημπετης* ἦταν γιὸς ἡγεμόνα καὶ ὅχι ἡγεμόνας ὁ ἴδιος. Ἐπίσης, συνέθεσε στίχους γιὰ γυναῖκες καὶ ὅχι ἄνδρες, ὑποδηλώνοντας ὅτι καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἀλέξανδρος δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ὑστερήσει ὡς ἄνδρας ἔναντι γυναικῶν. Πάντως, ὁ Δαπόντες καὶ σὲ ἄλλα ἔργα του δείχνει μιὰ προτίμηση ἢ καὶ ἀδυναμία ὡς πρὸς τὶς γυναῖκες, ὡς ἄλλος χριστιανὸς Εὐριπίδης (πιθανῶς ὁ θάνατος κόρης καὶ συζύγου τὸν ὥθησαν νὰ ἀσχοληθῇ μὲ τὶς γυναῖκες). Τὸ μήνυμα τοῦ Δαπόντε εἶναι ξεκάθαρο: οἱ εὐγενεῖς καὶ βασιλικὲς Ἀγίες ἀπαρνήθηκαν πλοῦτο, δόξες, τιμές, τὴν ἀνετη ζωή,

τὴν ἴδια τὴ ζωὴ τους, γιὰ τὴν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν οὐράνιο βασιλεία, σὲ ἀντίθεση μὲ τὸ κατεστημένο τῆς ἐποχῆς καὶ τὴν ἀνθρώπινη λογική.

Μεγάλο μέρος τοῦ ἔργου εἶναι ἀφιερωμένο στὴ Θεοτόκο, τὸ α' τμήμα («Ύμνοι»), ἐπίσης μετὰ τοὺς βίους τῶν ἁγίων γυναικῶν, οἱ ὁποῖες μάλιστα τὴν ὑμνοῦν, ἀλλὰ καὶ πρὶν ἀπὸ τὸ τέλος (Εγκώμια καὶ Κανὼν εἰς τὴν Θεοτόκο). Ἐνῶ δηλαδὴ τὸ ἔργο τιτλοφορεῖται *Θέατρον Βασιλικόν*, ὑπονοώντας τὶς βασιλικὲς ἁγίες γυναῖκες, ἡ ἐξύμνηση τῆς Θεοτόκου καταλαμβάνει ἰσόποσο ἢ καὶ μεγαλύτερο μέρος τοῦ ἔργου. Πάντως, καὶ ἡ Θεοτόκος ἀποκαλεῖται βασιλίσσα τῶν οὐρανῶν, ὥστε οἱ Ὑμνοὶ τῆς ἔχουν θέση σὲ ἓνα «βασιλικὸ» ἔργο.

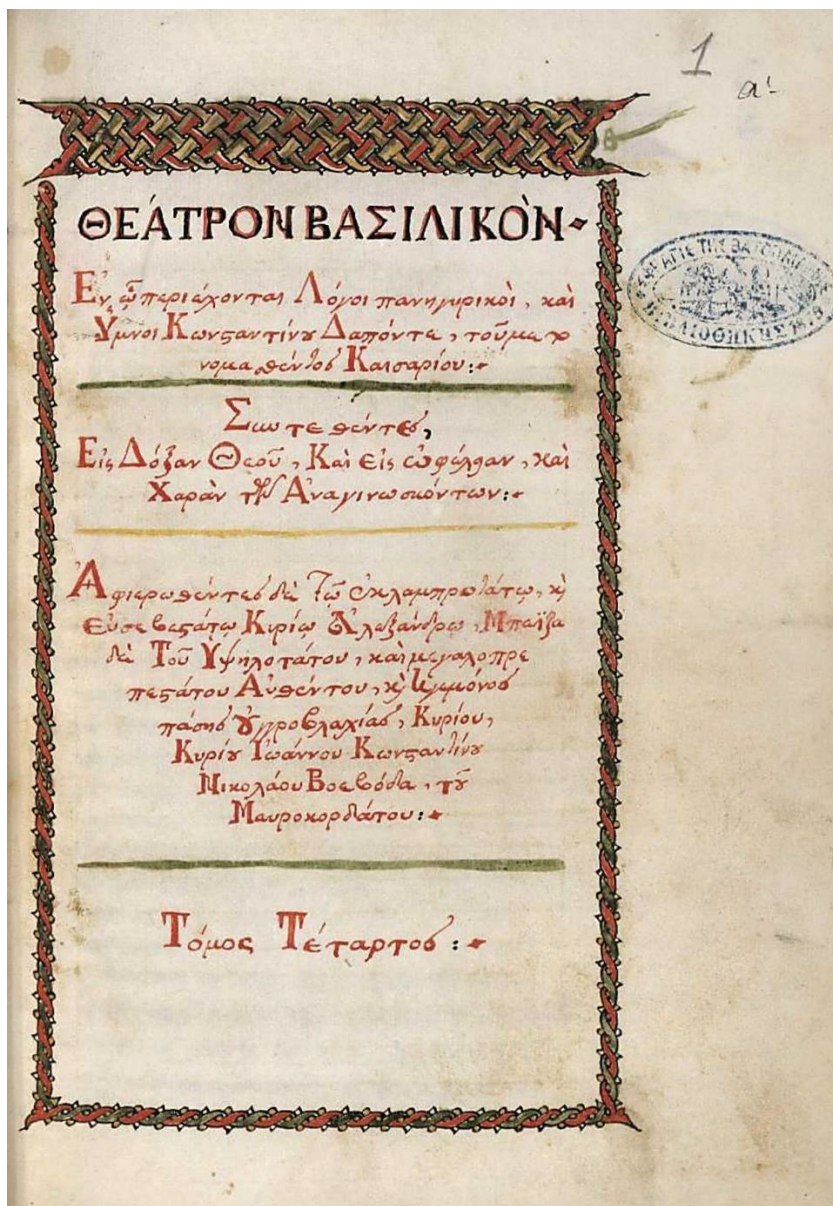
Υπάρχει ὁμως καὶ ἀνδρική παρουσία, καθὼς ἐγκωμιάζονται δύο βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες, ὁ Ἅγιος καὶ Μέγας Κωνσταντῖνος καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Θ' ὁ Μονομάχος, ποὺ δὲν εἶναι ἁγιοκαταταγμένοι. Ὁ Μ. Κωνσταντῖνος συγκρίνεται μὲ τὸν Μ. Ἀλέξανδρο καὶ τὸν Αὐγουστο Καίσαρα καὶ βέβαια ὑπερτερεῖ, καθὼς ἦταν ἐπιτυχημένος ἡγέτης ἀλλὰ καὶ εὐεργέτης τοὺς χριστιανοὺς, ἀναδεικνυόμενος ἰσαπόστολος. Γιὰ τὸν Κωνσταντῖνο Θ' Μονομάχο ὁ Δαπόντες δανεῖζεται τὸν Λόγο τοῦ Ψελλοῦ. Ἡ ἐπιλογή τῶν δύο Κωνσταντίνων δὲν εἶναι τυχαία: ὁ πρῶτος ὑπῆρξε ἰδρυτὴς τῆς Νέας Ρώμης καὶ ἀνέκοψε τὶς διώξεις τῶν χριστιανῶν, προεδρεύοντας μάλιστα στὴν Α' Οἰκουμενικὴ Σύνοδο. Ὁ δεύτερος ὑπῆρξε ἓνας ἀπὸ τοὺς τελευταίους μεγάλους αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου – ἐξάλλου ὑπῆρχε ἔτοιμος καὶ ὁ Λόγος τοῦ Ψελλοῦ γι' αὐτόν. Τὰ κείμενα γιὰ τοὺς δύο βασιλεῖς τίθενται πρὶν καὶ μετὰ τοὺς στίχους γιὰ τὶς ἁγίες γυναῖκες, ὡς προοίμιο καὶ ἐπίλογος τοῦ «βασιλικοῦ» μέρους τῶν ἁγίων γυναικῶν.

Ἡ ἐπιλογή τῶν δύο αὐτοκρατόρων σχετίζεται καὶ μὲ τὸ ὄνομά τους, Κωνσταντῖνος, ὅπως καὶ ὁ ἡγεμὼν-πατέρας τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὁ Κωνσταντῖνος Μαυροκορδάτος. Ἐξάλλου, τὸ ὄνομα Κωνσταντῖνος εἶχε συνδεθῇ μὲ τοὺς βυζαντινοὺς χριστιανοὺς αὐτοκράτορες, ἐνῶ οἱ ἡγεμόνες Βλαχίας καὶ Μολδαβίας αὐτοπροβάλλονταν ὡς συνεχιστὲς τοῦ Βυζαντίου ἀλλὰ καὶ ὡς προστάτες τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας. Ἐμμεσα, λοιπόν, ἐγκωμιάζεται καὶ ὁ πατέρας Μαυροκορδάτος, ἐνῶ δημιουργεῖται σύνδεση μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν δύο διασήμων Κωνσταντίνων. Ταυτοχρόνως ὁμως καλεῖται καὶ ὁ νεαρὸς μπεῖζαδὲς Ἀλέξανδρος, ὡς γιὸς ἡγεμόνα –ποὺ μπορεῖ νὰ μὴν ἔφθασε στὴ δόξα τῶν ἄλλων δύο, ἀλλὰ τοὺς εἶχε ὡς πρότυπο–, ὅταν γίνει ἡγεμόνας, νὰ ἀκολουθήσει καὶ αὐτὸς τὸν πατέρα του στὴ χρηστὴ διοίκηση μιᾶς χριστιανικῆς πολιτείας, ἀλλὰ καὶ τοὺς δύο βασιλεῖς, ὅπως ἔπραξε καὶ ὁ πατέρας του. Πρὸς ὥρας ὁμως ὁ Ἀλέξανδρος θὰ πρέπει νὰ τιμᾷ τὴ Θεοτόκο, νὰ παραδειγματίζεται ἀπὸ τὶς ἁγίες γυναῖκες, ἀλλὰ καὶ νὰ ὀνειρεύεται νὰ γίνει καὶ ὁ ἴδιος ἡγεμόνας, ἐμπνεόμενος ἀπὸ τὸν πατέρα του, τὸν Μ. Κωνσταντῖνο καὶ τὸν Κωνσταντῖνο Μονομάχο.

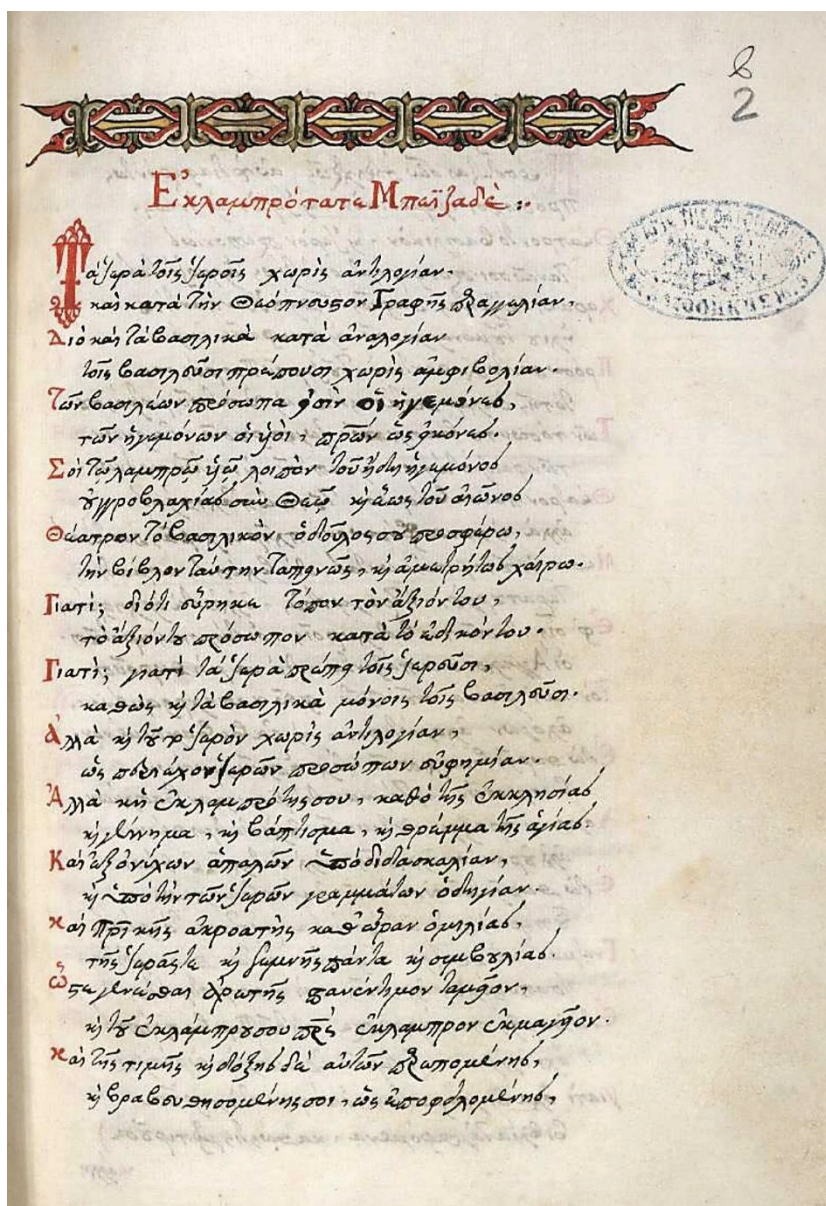
Ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἔργο καθ' ἑαυτό, προστίθεται στοὺς χιλιάδες στίχους, καὶ δὴ στοὺς θρησκευτικούς, ποὺ συνέθεσε ὁ Δαπόντες, ἀναδεικνύοντας ἀκόμη περισσότερο τὴν πληθωρικότητά του καὶ τὴν ἄνεσή του στὴ σύνθεση στίχων, ἐκφράζει ὁμως

καὶ τὴ θρησκευτικότητα τῆς ἐποχῆς, ἡ ὁποία ἀφενὸς τροφοδότησε τὴν ποιητικότητα τῆς ἐποχῆς, ἀφετέρου ἐμπλούτισε τὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα μὲ πλεῖστα κείμενα, ποὺ ἀποτελέσαν διαδεδομένο ἀνάγνωσμα μεταξὺ τοῦ χριστιανικοῦ λαοῦ.

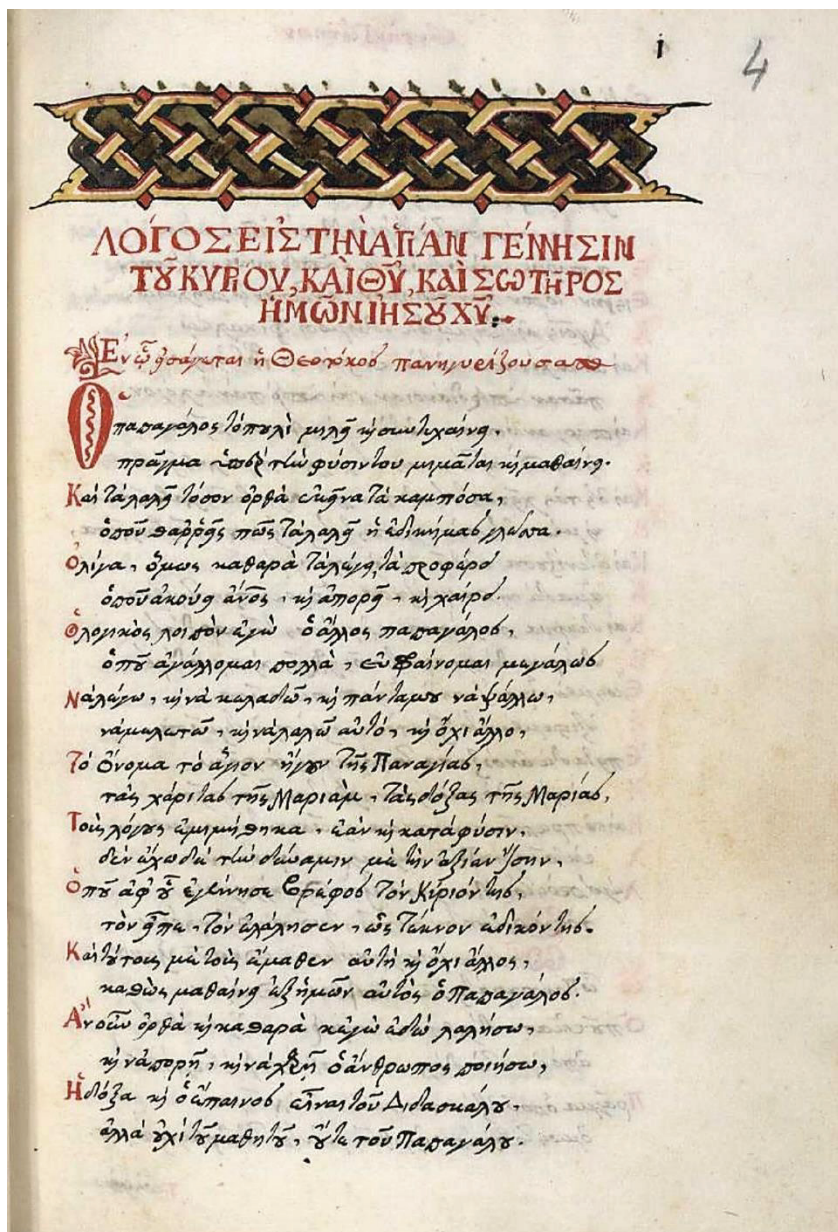
Εἰκόνες

Εἰκ. 1: Κώδ. I.M.M. Βατοπαίδιου 259, 1r. © I.M.M. Βατοπαίδιου

Εικ. 2: Κώδ. I.M.M. Βατοπαίδιου 259, 2r. © I.M.M. Βατοπαίδιου

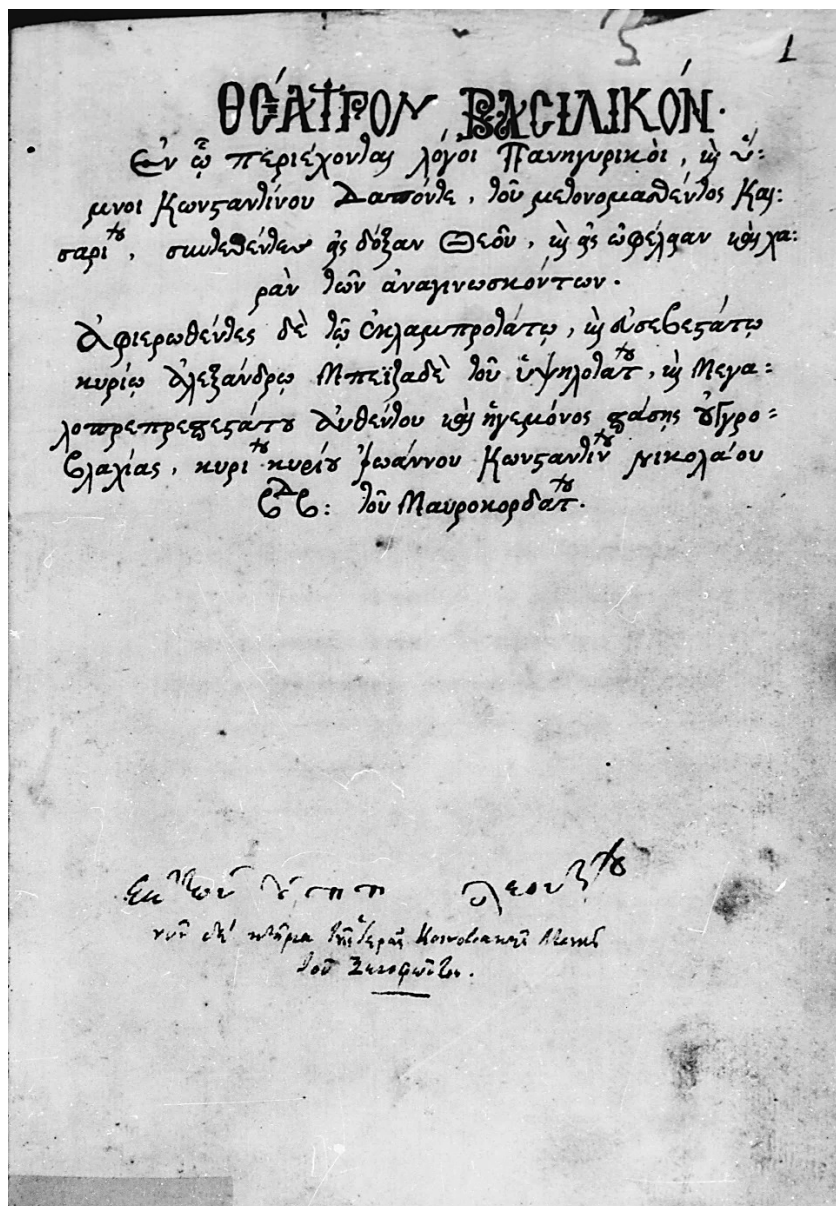

Εἰκ. 3: Κώδ. I.M.M. Βατοπαιδίου 259, 4r. © I.M.M. Βατοπαιδίου

Τὸν ὅσον ὅς τις ἀγασσῆσθαι ἀντιγράφει. Τὸν οὖν ἴσως ἴδον δι', ὅτι ναδὸν
 ζαναδαβάσθησθαι μαζί με ἄλλον ἕνα ἄνθρωπον, ναδὸν παρὰ ἄλλου
 μετὰ αὐτοῦ παρὰ δόλυσον. ναμειρῆσθαι ἄλλος ἕνα ἄνθρωπος ἕνα ἑκα-
 τὼς, ἢ ναδὸρ δόλυσον δάχαδιν. ἀνάμνησθαι ἄνθρωπος ναχανδα-
 σθαι, ὅτι ἡ μόνος ἀνδρῶν ὁ δὲ. ἢ ναγράφει ἢ δόσασθαι ἐπὶ μισον
 ἢ δόλυσον καδὼς ἐδὲ, δ' ἀναδὸς ἢ ἄλλος νακαδὼς δόλυσον.

δ' ἀναμειρὰ παρὰ δόλυσον, καδὼς δὲ παρὰ σθαι ἢ ἄλλος παρὰ αὐτοῦ
 ἢ ἄλλος ἀντιγράφει, μετὰ ναμειρὰ ζαναδαβάσθαι μαζί με δόλυσον.
 ναδὸρ δόλυσον δάχαδιν. ἢ νακαμειρὰ δόλυσον παρὰ
 ἢ δὲ ἀνάσθαι, ἢ ἢ χάρη, ἢ δὲ ἄλλος δόλυσον δὲ
 ἢ μετὰ δὲ ἀντιγράφει, ἢ ἀναμνησθαι, ἢ ἀναμνησθαι, ἢ μετὰ
 ἀνδρῶν ἀνδρῶν ἀνδρῶν ἀνδρῶν ἀνδρῶν. ἢ μετὰ.

Εἰκ. 4: Κώδ. I.M.M. Βατοπαίδιου 259, 148r-v. © I.M.M. Βατοπαίδιου

Εικ. 6: Κώδ. I.M. Ξενοφώντος 84, 1r. © I.M. Ξενοφώντος